

röda rummet

radikal kvartalstidskrift nummer 2/2006 • Pris 20:-

Övertagande

• FOTBOLLENS PROFIT • SKUGGORNAS SPEL •

bild: Peter Widén

När Evo Morales kungjorde den bolivianska regeringens nationaliseringsbeslut av landets gastillgångar bröts ett djupt liggande mönster. Under de senaste decennierna – i den nyliberala epoken – har åtgärder av detta slag varit mer än sällsynta i vår värld. På en kontinent vars ådror under seklers lopp systematiskt tappats på sina rikedomar har detta tillslag också mötts med stor entusiasm bland sociala rörelser och i de breda folklagren. I nedanstående artikel beskriver Rolf Bergkvist ett Bolivia under social omvandling

BOLIVIAS VÄG

– uppror, organisering, nationalisering

Dramaturgin var nästan övertydlig. Samtidigt som president Evo Morales på gasfältet San Alberto, i Caraparí, departementet Tarija, vid halv ett tiden på Första Maj – den hundrade dagen efter sitt tillträde som president 22 januari – började läsa upp regeringens dekret 28701, med ”århundradets första nationalisering”, intog armén 56 gasanläggningar över hela landet. Regeringstjänstemän hängde upp banderoller med texten: ”Nationaliserat: Boliviansk egendom” utanför de gasfält, raffinaderier och kontorsbyggnader som ockuperades. Ockupationerna hade i grunden en rent praktisk funktion: dels förhindra de utlandsägda bolagens chefer och tjänstemän från att förstöra dokument som är nödvändiga inför kommande avtalsförhandlingar; dels blockerades eventuella sabotageaktioner från borgerliga högerorganisationer.

På samma gång gav det en politisk signal att landets militär stod bakom aktionen.

Det är inte första gången landets olje- och gastillgångar nationaliseras – det är den tredje. 1936, under general David Toros militärdiktatur, exproprierades USA-ägda Standard Oil och det statliga oljebolaget Yacimientos Petrolíferos Fiscales Bolivianos (YPFB) skapades. 33 år senare, 1969, nationaliserades Gulf Oil under general Ovandos regim. Efter att en nyliberal lagstiftning infördes 1996 (under den dåvarande presidenten Gonzalo Sánchez de Lozada) har gas- och oljetillgångar sålts ut till utländska oljebolag.

DEKRET 28701

Dekret 28701 innehåller huvudsakligen fem punkter.

1. Först deklarerar att det är staten som har

EN ARTIKEL AV ROLF BERGKVIST

Artikelförfattaren är latinamerikakännare och aktiv i Solidaritet utan gränser.

ansvaret att sälja, sätta villkoren, bestämma volymer och priser för inhemsk konsumtion, export och industrialisering, och att kontrollera alla aspekter av olje- och gasproduktion samt distribution.

2. En 180 dagar lång period för att omförhandla de gällande avtalen med de utländska bolagen. (Tre företag dominerar den bolivianska gassektorn. Det brasilianska Petrobras har 47,3 procent, Spanska Repsol-YPF 23,3 och franska Total har 15,9 procent.)

3. Ett återtagande av minst 51 procent av aktierna i de fem bolag som knoppades av från det statliga energibolaget efter 1996.

4. En höjning av skatten från 50 procent till 82 procent för de bolag (brasilianska Petrobras, spanska Repsol) som är aktiva på de två största gasfälten. (Med den höjda beskattningen räknar man med att öka intäkterna från gas- och oljeproduktionen från 460 miljoner dollar till 780 miljoner dollar nästa år.)

5. En revision av kontrakten med de andra oljebolagen som är aktiva på de mindre oljefälten.

Beslutet kom plötsligt, men var ingen direkt överraskning. Reaktionerna utomlands var första dagen öppet negativa för att sedan övergå i en sval, avvaktande hållning. Den spanska regeringen uttryckte sin ”djupa oro” och sände omedelbart en delegation ”på hög nivå” till Bolivia för att utvärdera åtgärden. Det brasilianska Petrobras ordförande, José Sergio Gabrielli, sa att beslutet var ”ensidigt och ovänligt” och att företaget ämnade avbryta alla investeringar i Bolivia. Men på de internationella aktiebörserna föll kursen på de energibolag som berörs bara marginellt. (I Brasilien steg de faktiskt något efter att först ha fallit).

Venezuelas president Hugo Chávez – å andra sidan – applåderade dekretet och reste dagen efter till La Paz för att på plats visa sitt personliga stöd. Enligt rykten ska han även ha ringt till president Kirchner i Argentina och Lula i

Brasilien för att ”lugna ned” dem.

För president Morales och hans rörelse – Movimiento al Socialismo (Rörelsen för Socialism) – innebar åtgärderna en radikalisering jämfört med för mindre än ett år sedan. Under det uppror som i maj-juni 2005 störtade den dåvarande presidenten Mesa, var Morales den enda upprorsledaren som faktiskt inte uttalade sig för en nationalisering. Han argumenterade då istället för en ökad beskattning av energibolagen, men blev utbuad vid de stormöten som hölls i La Paz. Drygt ett halvår senare vann han presidentvalet den 18 december med 54 procent av rösterna och ett rekordhögt valdeltagande. Hans centrala vallöfte under hela kampanjen hade då varit en ”nationalisering utan expropriation” av hela gassektorn.

Även om det är för tidigt att säga vad beslutet kan medföra måste nationaliseringen ses som en seger för de senaste fem årens kamp och ett uttryck för den politiska radikalisering som blåser över Sydamerika. I bästa fall kan den innebära en grund för förändringar som gynnar befolkningens majoritet.

EN LÅNG HISTORIA AV FOLKLIG KAMP

Latinamerika har varit den kontinent där missnöjet och protesterna mot den nyliberala politiken varit mest utvecklad de senaste tio åren. Presidenter har störtats i land efter land, upproren har avlöst varandra och kampen har gett eko och inspirerat människor i andra, avlägsna delar av världen. Bolivia har intagit en särställning i denna folkliga kamp mot nyliberal politik - med sina egna nationella särdrag.

Den upprorsvåg som svept fram över landet sedan 2000 historisk kan bara jämföras med det antikoloniala upproret 1780 och revolutionen 1952.

Med start i augusti 1780 i Potosí rensade väpnade trupper av Aymaras och Quechuas (de två största ursprungsfolken) höglandsområdet runt

bild: Marie-Loise Hedborg

VATTENKRIGET I COCHABAMBA

Den aktuella revolutionsvågen inleddes med att president Hugo Banzer i september 1999 tvingade fram ett avtal som privatiserade vattendistributionen i Cochabamba. Under 40 år framåt fick det transnationella konsortiet Aguas del Tunari (ägt av USA-företaget Bechtel och Italienska Edison) – som var enda anbudsgivaren – rätten att administrera vattentillförseln i staden. I januari 2000 fördubblades vattenavgifterna. Det folkliga "Vattenkriget" som följde organiserades av en bred koalition för "Försvar av vattnet och livet" där fabriksarbetare, bönder, kokaodlare och miljöaktivister samlades. I spetsen gick fabriksarbetaren Oscar Olivera. Regeringen skickade 1200 soldater och poliser till området för att med våld krossa protesterna. Efter ett lokalt uppror med generalstrejk, barrikader och – som den demokratiska kulmen – ett stormöte där mellan 50 000 och 100 000 människor deltog slängdes Aguas del Tunari ut ur landet. Ett lokalt, självstyrande kollektiv tog istället över vattendistributionen.

Vattenkriget i Cochabamba har blivit omskrivet då det visar på möjligheten att besegra mäktiga, transnationella bolag och deras allierade i nyliberala regeringar. För kampen i Bolivia kom striden att bli ett preludium till de nationella strider som skulle följa, ett förspel som visade upp två särdrag som senare skulle upprepas.

Det ena var att den folkliga proteströrelse som bildades organiserades utanför de traditionella partierna och utan deras ledare. Även om lokala fackföreningar, bondeorganisationer och ungdomsgrupper ingick så är det svårt att se att någon speciell organisation var "ledande" eller dominerande. Snarare har ett konsensus uppnåtts i den konkreta kampen trots att utgångsreferenserna varit olika. Detta mönster har upprepats även vid störtandet av de båda presidenterna.

Det andra är att kampen började med en relativt begränsad protest för att sedan snabbt utvecklas till en mer allmän politisk kamp. Detta går också igen i de nationella politiska strider som följde.

IMF-PROGRAMMET

Då Sanchez de Lozada återtog presidentposten i augusti 2002 – efter att ha knappt besegrat Evo Morales (som fick 20,9 procent av rösterna mot 22,5 procent för de Lozada) – hade 17 år av nyliberal politik kraftigt försämrat förhållandena för landets majoritet. 63 procent levde under den nationella fattigdomsgränsen och 14,4 procent försökte överleva på mindre än en dollar per dag. I slutet av 2005, då bruttonationalprodukten per person var lägre än 1978, uttryckte ekonomer från Internationella valutafonden, IMF, sin "förvåning" över att Bolivia, trots sina IMF-dikterade omstruktureringsprogram, efter 20 år inte gjort några framsteg i att minska fattigdomen.

Efter Brasilien har Bolivia de största inkomstskillnaderna i hela Latinamerika. De rikaste 20 procenten tjänar 30 gånger mer än de fattigaste 20 procenten. Det betyder att den femtedel av befolkningen som har det sämst ställt får dela på 1,3 procent av landets totala inkomster medan den rikaste femtedelen tar 63,5 pro-

Oruro och La Paz från det spanska kolonialstyret. Under fem månader belägrades sedan La Paz, där de överlevande kolonialtrupperna tagit sin tillflykt, av en bondearmé under ledning av Aymaraledaren Túpaj Katari. Inte förrän i slutet av 1781 lyckades spanjorerna besegra bonde-trupperna och Katari mördades.

Revolutionen 1952 inleddes som ett stadsbaserat uppror under ledning av det borgerliga Movimiento Nacionalista Revolucionario, MNR. Den kom att understödjas av beväpnade arbetarmiliser från tenngruveområdena under ledning av det trotskistiska POR (den dåvarande bolivianska sektionen av Fjärde Internationalen) samt studenter och fabriksarbetare. Det var den första stora revolutionen i Latinamerika efter andra världskriget och medförde att gruvorna nationaliserades, godsägarklassen åtminstone tillfälligt försvagades, allmän rösträtt infördes och innebar ett slut på det fåtalsvälde som tidi-

gare rätt.

Och även om de revolutionärer som delvis gick i spetsen för processen inte lyckades utveckla den till en socialistisk revolution kom den att resultera i en modell där statliga företag fram till 1985 hade kontrollen över produktionen och exporten av mineraler (tenn) och olja.

Att denna folkliga upprorshistoria inte är glömd har varit tydligt på flera sätt de senaste åren. Under flera av de strider som föllde först Gonzalo Sánchez de Lozada i oktober 2003 och sedan Carlos Mesa Gisbert i juni förra året var det Aymarafolkets traditionella flagga, wiphalan, som fördes fram. Många gånger var det också Aymara (eller Quechua-)ledare som organiserade upproren. Samtidigt har de centrala kraven under fem års tid varit nationell kontroll över landets naturresurser, oavsett om det har handlat om dricksvatten eller gasfyndigheter.

cent av inkomsterna. Ute på landsbygden äger 7 procent av jordägarna enligt officiell statistik 87 procent av den brukningsbara marken. De återstående 93 procenten delar på 13 procent. Till det bör man sedan tillägga att de stora jordägarna bara brukar omkring 5 procent av sina jordegendomar.

KOKAODLARE OCH GRUVARBETARE

I Bolivia inleddes den nyliberala politiken 1985 med en "Ny Ekonomisk Politik" och stängningen av de statliga gruvorna. Den innebar att MNR och andra borgerliga partier helt övergav de sista resterna från revolutionen 1952, vilket fick djupgående sociala och politiska konsekvenser. Tio tusentals gruvarbetare slängdes ut från sina jobb i gruvområdena runt Oruro och tvingades att flytta till andra delar av landet. Tusentals flyttade till Chapare utanför Cochabamba där de blev kokaodlande bönder. Minst lika många sökte sig mot huvudstadsregionen och hamnade i den snabbt växande förorten El Alto, som har fler invånare än La Paz. Den officiella arbetslöshetssiffran har på 15 år tredubblats till 14 procent, medan den "informella sektorn" av gatuförsäljare, skoputsare etc. har ökat från 58 till 68 procent. Men de före detta gruvarbetarna tog med sig sina erfarenheter av organisering och radikala kampmetoder till sina nya vistelseorter.

På det organisatoriska planet återspeglades den här sociala förändringen med en förändrad roll för den fackliga centralorganisationen Central Obrera Boliviana, COB. Från revolutionen 1952 fram till 1985 var COB initiativtagare och ledare för den folkliga kampen i landet. Den drivande, radikala kärnan inom COB under dessa årtionden var gruvarbetarförbundet. Under 1990-talet kom denna kärna istället att bli de kokaodlande böndernas fackliga organisation. Under de senaste åren har även nya, kvartersbaserade organisationer för den fattiga befolkningens majoriteten bildats. Fejuve i El Alto är den mest kända, men liknande nätverk av kvarterskommittéer finns i andra städer.

Idag är COB betydligt svagare än någon gång tidigare, även om organisationen lokalt och regionalt haft en roll i organiseringen av kampen. Redan i slutet av 1990-talet var det tydligt att COB hade stora problem. De generalstrejker som COB proklamerade mot den nyliberala politiken genomfördes oftast enbart av fast anställda inom den offentliga sektorn: lärare, vårdpersonal och tjänstemän. På de privata företagen innebar ett strejkdeltagande ett säkert avsked. Det fanns exempel på företag som bytte ut hela sin personal från dag till annan på grund av att de anställda aktivt varit med i en helt laglig strejk som COB organiserat. Den massarbetslöshet som följde med nyliberalismen begränsade möjligheterna att nå framgång med enbart strejker.

Nu är det här naturligtvis inte hela bilden av utvecklingen. Det finns även de som fått det bättre ställt. Det handlar dels om storgodsägarna och de kapitalistiska jordbruksexportörerna av soja och frukt, dels om den del av kapitalistklassen som är knuten till de utländska företagens gasutvinning. Geografiskt återfinns de i

östra delen av landet med staden Santa Cruz som centrum. Det är här det organiserade motståndet mot en nationalisering av gasindustrin och en jordreform är störst. De lokala kapitalistiska makthavarna har de senaste åren mer och mer aggressivt krävt "regional autonomi" och hotat att upprätta en "oberoende regering" för denna del av landet. Det är här den sociala basen finns för en fortsatt utförsäljning av landets naturresurser till utländska bolag och för en imperialistisk intervention.

Under 2003 flammade de folkliga protesterna upp vid två tillfällen. I januari hotade USA att avbryta allt bistånd om inte utrotandet av kokaodlingarna återupptogs. 30 000 kokaodlande bönder demonstrerade och vägblockader stoppade trafiken i Potosí, Chapare och Yungas. I februari införde regeringen en skattechöjning, beordrad av Internationella valutafonden, IMF, som möttes av omfattande protester. Aymarungdomar angrepp presidentpalatset med stenkastning. Delar av polisen som vägrade att slå ned protesterna, utan själva deltog i dem, besköt av presidentgardet. Inom 24 timmar dödades 29 människor och 205 skadades. Men president Sánchez de Lozada tvingades att dra tillbaks IMF:s skattechöjning innan striderna var över. Ändå var detta bara inledning till det som skulle bli det nationella upproret i september och oktober.

DET "FÖRSTA GASKRIGET"

Regeringens plan att exportera gas via en chilensk hamn blev utlösande för det som senare kallas "första gaskriget". Sedan landet förlorade sin kust till Chile under Stilla havskriget 1879-83 har Bolivia haft ett kyligt förhållande till grannlandet. Åttonde september förenade sig 10 000 Aymarabönder från höglandet med kvarterskommittéerna i den fattiga förstaden El Alto, studenter och bussförare för att marschera ned till La Paz. Samtidigt inleddes den första av en rad strejker i El Alto. Den samlande parollen var ett NEJ till export av boliviansk gas via Chile. Därutöver ställdes en mängd krav från de olika grupper som ingick. Det uppror som kom att utvecklas fram till 18 oktober, då presidenten lämnade ett omringat palats och flögs till Miami av sina utländska sympatisörer och uppdragsgivare, var kanske det mest omfattande i landets historia. Det kom dag för dag, vecka för vecka att växa i omfattning och radikaliserades politiskt. Det utmärktes av självorganisering och demokratiska, öppna stormöten där de som deltog i kampen själva tog beslut om att gå vidare för att störta landets president. Det betyder inte att det saknades organisering eller ledning. Kvarterskommittéerna i El Alto, kokaodlarnas förening, gruvfacket i Huanuni-gruvan (som med sin beväpning med dynamit anknöt till minnena från 1952 års revolution), Aymara- och Quechua-byarna som effektivt stoppade alla trafik på landets vägar under drygt en månad, lokala bondeorganisationer – listan över alla de faktiska organisationer som ledde upproret kan göras mycket lång. Men – och det är det som måste betonas – det fanns inte ett enda Parti, en enda Organisation eller en Ledare som ensamt ledde kampen, det

kära läsare

Med ett öronbedövande vrål sveper fem parallella attackplan ned mot Järntorget och rusar dånande över hustaken. I våg efter våg återkommer de i cirkelrörelser. Nere från hamnen hörs tung skottlossning. Där pågår väpnad strid och beskjutning av minfält.

Vi är i samma redaktionslokaler vi brukar när vi sammanställer detta tidskriftsnummer, men denna lördag ligger den bokstavligen i en krigszon. Krigsmakten (fast de förstås kallar sig Försvarsmakten) har satsat 66 skattemiljoner för att "stolt presentera det nya insatsförsvaret" Här satsas stort på direktunderhållning för folket. En speciell läktare har byggts upp och förutom krigsuppvisningen uppträder kända artister som Joe Labero och Charlotte Perelli. Krigsspelet marknadsförs i militärfärgade helsidesannonser, som en del i en landsomfattande kampanj

Det är ett tydligt tidsskifte som vi beskådar. Här bjuds inte något folkhemsligt 91:an Karlsson-evenemang för att skåda svenska rekryter beredda att försvara landet. Nej här ska vi imponeras över kraften i insatsattackernas precisionsflygningar. Här ska vi tillvänjas vid krig och militärmakt. Här ska opinionen förberedas på alltmer av det som redan börjat, att svenska militära förband skickas ut i världen för att göra "insatser" som en inordnad del av stormakternas förband. I Afghanistan frigjorde svenska styrkor indirekt amerikanska trupper som skulle på uppdrag i Irak. Två svenska soldater dog i Afghanistan i höstas, fler kommer det bli. Det måste folket vänjas vid

Vart styr attackstridsplanen härnäst? Enligt ett EU-beslut kan svenska trupper från 2008, som ledare för en nordisk brigad, komma att skickas varhelst europeiska stormaktsintressen hotas på vår jord. Det finns ett ord som bra beskriver detta. Imperialism.

Det är denna brutala verklighet som spelas upp till Labero-trollkonster och Perellischlayers. Artister för krig marknadsför den svenska kuggen i den väpnade imperialismen.

I veckan som gick gjorde antiterrorförband från brittiska säkerhetstjänsten i samarbete med svenska kollegor en räd mot misstänkta terrorister i Göteborgsförorten Hammarkullen.

Mer och mer, hand i hand, så flätas de imperialistiska ländernas våldsapparater samman i globaliserad anda.

/Hälsningar redaktionen

fanns flera stycken. Lyckligtvis var dessa organisationer under kampens gång förmögna att formulera en plattform för revolutionen: en nationalisering av gasfälten för att använda naturrikedomarna till att göra slut på fattigdomen och en konstituerande församling för att skapa en ny grundlag för ett demokratiskt Bolivia.

Baksidan var att frånvaron av ett enat politiskt alternativ på nationell nivå gjorde det möjligt för den inhemska borgarklassen att tillsätta ytterligare en president – vicepresidenten Mesa – för att garantera den gamla vanliga ordningen. Detta är ett mönster som känns igen från grannlandet Ecuador där tre nyliberala presidenter (1997, 2000 och 2005) störtats av folkliga protester utan att den nyliberala politiken har upphört.

DET "ANDRA GASKRIGET"

Den nya regeringen under Carlos Mesa Gisbert blev ett mellanspel. Hans "mandat" var att genomföra de tre centrala kraven från "Gaskriget": nationalisera gastillgångarna, sammankalla en konstituerande församling, och ställa Gonzalo Sánchez de Lozada och hans närmaste män inför rätta för de drygt 70 dödade under upproret. Det första året, ja, fram till i februari-mars 2005, gav MAS ett ganska öppet taktiskt stöd till Mesas regering. Det var först då trycket från den folkliga kampen började bli för stort som MAS ändrade linje.

Efter drygt ett och ett halvt år då misstron mot den borgerlige presidenten bit för bit förstärktes, i takt med att han i praktiken vägrade att genomföra något av kraven, valde folkrörelserna att gå till aktion. Det "Andra gaskriget" började den 16 mars 2005 med en stor demonstration som samordningen för kvarterskommittéerna, FEJUVE, i El Alto arrangerade. Samma dag inledde tusentals bönder under MAS ledning en marsch mot La Paz. Den 23 maj sammanstrålade de olika protestdemonstrationerna i huvudstaden. Medan den MAS-ledda bondedemonstrationen krävde en höjning av beskattningen av de utländska bolagen till 50 procent krävde FEJUVE, den fackliga landsorganisationen COB och de flesta andra folkrörelser en nationalisering av gasindustrin. Vid det stora möte i centrala La Paz var Evo Morales den enda av 16 talare från de arrangerande folkrörelserna som vägrade kräva nationalisering av gasindustrin.

Efter två och en halv vecka med permanent mobilisering slutade det "andra gaskriget" med Mesas avgång och en interimspresident som utlyste valet av ny president till december. Det historiska valet av Evo Morales – aymara, bondeledare, kokaodlare – med det största stöd någon kandidat fått i ett presidentval vilar på denna sex år långa, folkliga kamp.

Och, precis som denna kamp har innehållit olika tendenser och sociala skikt, går det inte heller att beskriva MAS som ett politiskt parti med en enhetlig strategi eller ideologi. MAS växte fram ur kokaodlarnas kamp i Chapare. Redan i juli 1986 inledde armén en militär kampanj mot bönderna i området. Den leddes i praktiken av rådgivare från USA och genomfördes av en 6000 man – av USA specialtränad enhet – för att krossa kokaodlingarna. Under de följande

åren har bondekampen i Chapare varit en brutal försvarskamp mot militären. Den bolivianska armén består av omkring 32 500 soldater (55 procent värnpliktiga, 45 procent yrkesmilitärer) och har – till skillnad från den venezuelanska – under de senaste 20 åren haft relativt direkta kontakter med USA när det gäller utbildning och finansiering för "kampen mot narkotikan". Om jord- och kapitalägare i Santa Cruz är den sociala basen för att stoppa en radikal politisk utveckling, så är de USA-tränade delarna av armén den viktigaste "lokala" tillgången som imperialismen har för en intervention i Bolivia. Det är en faktor som inte får underskattas.

Från den lokala bondekampen har MAS kommit att ta ställning till nationella politiska frågor. Som jag försökt beskriva har det inte varit någon rätlinjig eller enkel process. MAS är ett resultat av den kamp som förts och återspeglar i sin brist på genomarbetat "program" både de segrar som hittills vunnits och dess begränsningar. Snarare måste det ses som en rörelse som innehåller tendenser med olika framtidsperspektiv och strategiska inriktningar. Medan Morales själv vid vissa tillfällen i mycket allmänna ordalag pratat om en framtida socialism, har vice presidenten, Alvaro Garcia Linera, i intervjuer förklarat att någon socialism i Bolivia absolut inte kan komma i fråga inom de närmaste 100 åren. Först måste en period av "Andinsk-Amazonsk

kapitalism" genomlevas innan frågan om socialism kan ställas. Ett av hans argument är att den egentliga industriarbetarklassen är försvinnande liten i Bolivia. Den praktiska politiska följden av en sådan stadieteori brukar bli att försöka bilda något form av block med den nationella borgarklassen. Ett stort problem för denna strategi är att den reellt existerande nationella borgarklassen i Bolivia faktiskt är uppknuten till de imperialistiska bolagen och knappast ens i idévärlden har några intressen av att bilda "block" med den fattiga befolkningsmajoriteten.

Samtidigt finns i regeringen genuina representanter för den folkliga kampen. Casimira Rodríguez, landets nya justitieminister och den första Quechua som innehar en ministerpost i landets historia, är kanske den mest omskrivna. Hon började jobba som piga vid 13 års ålder i ett överklasshushåll i Cochabamba, blev utsatt för ständiga övergrepp och tvingades arbeta utan lön för att nu, vid 39 års ålder, vara generalsekreterare i den kontinentala fackföreningen för "pigor" i Latinamerika och Karibien. Hon har, liksom energiministern Andre Soliz Rada och arbetsmarknadsministern Alex Galvez Mamani, fått uttalat stöd från folkrörelserna. Däremot har sju av de sexton nya ministrarna kritiserats av FEJUVE, COB, gruvfacket eller andra sociala organisationer. Utan att vara utrustad med någon övernaturlig siargåva går det att förutspå att denna

bild: Marie-Loise Hedborg

VILKEN UNION?

En förutsättning för att ALBA ska bli en framgång är att de viktigaste produktionsmedlen i de länder som ingår ägs av staten och kontrolleras demokratiskt. Utvecklingen de senaste månaderna har bekräftat detta på ett nästan övertydligt sätt. Efter nyår befinner sig både den tullunion, Mercosur (som Argentina, Brasilien, Paraguay och Uruguay bildade i början av 1990-talet) och den Andinska pakten (mellan Peru, Bolivia, Ecuador, Colombia och Venezuela) i kris. Uruguays president Tabaré Vasquez förklarade vid ett möte med president Bush i början av maj att Mercosur "är mer ett problem än en lösning" för landet. Därför förbereder den uruguayanska regeringen – som är ett resultat av valsegern 2004 för vänsterfronten Frente Amplio – att lämna Mercosur och sluta någon form av frihandelsavtal med USA. En utlösande faktor har varit den växande konflikten med Argentina om bygget av två utlandsägda pappersmassfabriker (den ena finskägdd, den andra spanskägt) vid gränsfloden mellan länderna. Från januari och fram till slutet av april har miljöaktivister och invånarna på den argentinska sidan – med öppet stöd av president Kirchners regering – blockerat gränsbroarna i protest mot bygget.

Även Paraguay har slutit avtal med USA som kan komma att spräcka Mercosur. I utbyte mot att USA börjat anlägga en ny militärbas i landets Chacodel (som inom parentes kan komma att bli en stödpoint för ett militärt ingripande mot en revolution i Bolivia) har förmånliga handelsavtal utlovats.

I Anderna har president Chavez förklarat att Venezuela lämnar den Andinska pakten efter att Colombias och Perus regeringar slutit bilaterala handelsavtal med USA. I Ecuador stoppades förhandlingarna med USA i mars efter massiva protester som ursprungsfolkens paraplyorganisation Conaie organiserade. Med det demokratiska kravet att en folkomröstning måste genomföras innan något avtal skrivs under stoppades inte bara genomfartstrafiken på stora vägar utan även det avtal regeringen vill skriva under fick skjutas på framtiden.

Krisen för dessa kapitalistiska tullunioner – eller "frihandelsområden" – har sin materiella grund i den underordnade ställning de latinamerikanska länderna har i det globala kapitalistiska systemet. En regional, latinamerikansk tullunion, som baserar sig på en bevarad kapitalism, får i längden svårt att överleva i konkurrens med de – för den inhemska kapitalistklassen – förmånliga handelsavtal som USA eller EU kan erbjuda. De materiella värden som produceras överförs via finansiell utpressning, ofördelaktiga handelsvillkor och vinstthematagningar till en liten grupp rika aktieägare av privata storföretag och banker i Nordamerika och Västeuropa.

De bolivianska gastillgångarna är här ett exempel. 98 procent av gastillgångarna kontrolleras (eller: kontrollerades före 1 maj) av fem stora, utländska energibolag. I stort sett hela

produktionen går till att förse stora, privatiserade företag i Brasilien och Argentina med gas till ett pris som har legat omkring halva världsmarknadspriset. Samtidigt har mindre än en procent av Bolivias befolkning tillgång till hushållsgas för uppvärmning, matlagning, elektricitet, etc.

En kapitalistisk tullunion eller handelspakt innebär att den logik som skapar fattigdomen består. Om en utveckling bort från massfattigdom och misär ska bli möjlig kräver det att denna värdeöverföring stoppas.

NATIONALISERING BARA BÖRJAN

Ett folkligt uppror som störtar landets nyliberale president kan vara en bra början till en förändring. En nationalisering av landets naturtillgångar kan skapa en grund för att göra förändringen till realitet istället för vackra drömmar. Men det är aldrig någon garanti – Bolivias egen historia är ett talande bevis för detta. De tidigare nationaliseringarna har inte kunnat förhindra att landet idag är fattigast i hela Sydamerika.

Även utvecklingen i Venezuela talar sitt tydliga språk. Där förstatligades landet oljeindustri 1976. Trots detta ökade fattigdomen i landet under de följande 25 åren. Det statliga bolagets intäkter transfererades på en rad olika sätt till den egna kapitalistklassen, höglönlade tjänstemän inom medelklassen och de utländska oljebolagen. De är bara under de senaste 2-3 åren som vinsterna från oljeproduktionen har kommit de fattiga – 80 procent av befolkningen – till del. Och då enbart tack vara att

den mobilisering och självorganisering som miljoner fattiga människor har genomfört öppnat ett politiskt utrymme för den radikala reformpolitik som Hugo Chavez inlett.

För att vinsterna från de nationaliserade gasfälten ska kunna användas till social utveckling måste landets fattiga majoritet ersätta de extremt små utomparlamentariska församlingar som i bolagens styrelserum – oavsett om de är statliga eller privata aktiebolag – fattar beslut över investeringar och utdelningar. Det är en lärdom

från de senaste årens klasskamp i Venezuela, där mellan 15 000 och 20 000 högre chefer inom det statliga oljebolaget PDVSA fått sparken. De måste ersättas med en öppen, demokratisk kontroll underifrån, som gör det möjligt för kvartersskommittéerna i El Alto, Aymara-, Quechua-, Guarani-samhällen, kokaböndernas föreningar, fackliga organisationer etc. att själva fatta de avgörande besluten. Det innebär att utveckla en reell demokrati som går utöver de formella valen i ett kapitalistiskt samhällssystem. ■

**"De utländska bolagens plundring är slut"
"Det här är bara början. ... Vi börjar med att nationalisera gasen, och i morgon blir det gruvorna, skogen och alla naturresurser."**

President Evo Morales, 1 maj 2006

regering inom sitt första regeringsår kommer att splittras på det ena eller andra sättet.

FOLKENS HANDELSAVTAL

Vid sidan av den folkliga kampen finns ytterligare en faktor som bidragit till beslutet om nationalisering. Den 29 april undertecknade Evo Morales tillsammans med Venezuelas president Hugo Chavez och Kubas Fidel Castro ett "Folkens handelsavtal" (Tratado de los Pueblos, TCP). Avtalet innebär att Bolivias regering ansluter sig till det alternativ för Latinamerika – Alternativa Bolivariana para las Américas, ALBA – som de båda andra länderna redan lanserat. ALBA är menat som ett solidariskt alternativ för de latinamerikanska folken till det frihandelsavtal – ALCA – som USA:s regering presenterat.

Enligt avtalet kommer Kuba att bistå Bolivia med läkare för att utveckla sjukvården i de fattiga områdena och med lärare för att organisera en alfabetiseringskampanj. Venezuela bidrar med bensin och sätter upp en fond för utvecklingsprogram på 100 miljoner dollar och en annan fond om 30 miljoner dollar för andra sociala projekt. Kuba och Venezuela kommer även att köpa upp Bolivias sojaskörd, som tappat sin marknad sedan Colombia nyligen undertecknade ett bilateralt frihandelsavtal med USA.

GENIALITET ELLER DÅRSKAP

-om konspirationsteorier och förtroendeklyftor

Vem mördade Olof Palme? Ingen vet, men teorierna är många. Och vem låg egentligen bakom mordet på Kennedy? Erik Åsard har skrivit en bok som behandlar det han betraktar som konspirationsteorier. Gunnar Wall, själv författare till ett prisbelönt verk om Palmeutredningen, har läst och kritiskt skärskådat antagandena bakom författarens slutsatser.

En av de viktigaste politiska trenderna i USA och Västeuropa under de senaste årtiondena har varit den tilltagande medborgerliga misstron mot regeringar och myndigheter.

Tunga opinionsmätningar på den punkten talar sitt tydliga språk. I juni 2005 uppgav till exempel 70 procent av tillfrågade USA-medborgare att de sällan eller aldrig kände förtroende för de styrande i Washington. Det är en rekordlåg siffra. I Sverige anser två tredjedelar av väljarna att partierna i riksdagen bara är intresserade av folks röster, inte av deras åsikter.¹

Det är intressant, särskilt med tanke på att tendensen tycks ha förstärkts de senaste åren. När Sovjetunionen och dess satellitstater i Östeuropa föll samman i början av 90-talet jublade som bekant liberala akademiker och ledarskribenter; nu hade demokratin segrat, tätt sammanflätad med den kapitalistiska marknadsekonomin.

Men i själva verket står det alltså inte särskilt bra till med denna sorts demokrati, inte ens i de mest välmående industrinationerna – i alla fall inte om man mäter den genom medborgarnas tilltro till sina länders politiska ledare. Under en kort period efter terrordåden den 11 september samlades visserligen USA:s befolkning kring George W Bush, men det var ett snabbt övergående fenomen.

Erik Åsard är föreståndare för Svenska institutet för Nordamerikastudier vid Uppsala universitet. Han har kommit ut med en bok där han just noterar denna vidgade klyfta. Boken tar sin utgångspunkt i en diskussion om konspirationsteorier, alltså teorier om att det bakom det synliga skeendet kring ett visst förlopp har funnits en hemlig planering från en grupp av personer, oftast i maktställning. Åsard föreställer sig – på goda grunder, får man väl säga – att det finns ett samband mellan populariteten hos sådana teorier och bristande tilltro till myndigheter.

”*Det dunkelt tänkta*”, heter boken (Ordfront 2006). Den tar särskilt upp morderna på John F Kennedy och Olof Palme, men begränsar sig inte till det utan har den vidare ambitionen att dra slutsatser om konspirationsteorier i allmänhet.

Ämnet är det inget fel på. Konspirationsteorier

kan vara dåliga eller bra, men de är alltid en intressant temperaturmätare på det samhälle där de förekommer. Och Åsard borde ju kunna ha en del att säga om saken – han har obestridligen stora kunskaper om USA där folkliga föreställningar om olika statsorgans hemliga manipulationer har ett mycket starkt fotfäste.

KENNEDYMORDET

Att han ägnar stort utrymme åt en så gammal händelse som Kennedymordet är inte förvånande. Detta brott har fortfarande en stor plats i det kollektiva amerikanska medvetandet. Och den officiella versionen har mycket litet stöd hos vanliga amerikaner.

Så var det inte i början. Kort tid efter Kennedys död tillsatte hans efterträdare Lyndon Johnson en kommission under ledning av Högsta domstolens ordförande, Earl Warren. Och Warrenkommissionen presenterade en rapport som drog slutsatsen att Kennedy mördats av en ensam gärningsman, Lee Harvey Oswald. Rapporten kom att bli en sorts ersättning för den rättegång som aldrig hölls mot Oswald. Han blev skjuten till döds i polishuset i Dallas redan ett par dagar efter presidentmordet.

Vid tiden för offentliggörandet av Warrenrapporten 1964 godtog över två tredjedelar av den amerikanska befolkningen dess tes om att Oswald ensam mördade Kennedy. Mot slutet av 70-talet var däremot 80 procent av amerikanerna övertygade om att det låg en konspiration bakom mordet. Liknande siffror kunde uppmätas i olika opinionsundersökningar som gjordes 2003, 40 år efter Kennedys död.²

Åsard menar att en av orsakerna till sådana misstankar är den digra strömmen av litteratur som argumenterar för att det låg en komplott bakom dådet. Men framför allt menar han att förändringen är typisk för en kraftig ökning i USA av den mer allmänna benägenheten att tro på konspirationer, och att samma utveckling finns i Sverige.

I sin bok formulerar han en regelrätt hypotes om saken. Den kan sammanfattas så här: ju större politisk misstro som finns mot de styrande, desto vidare utbredning har också konspirationstänkandet.³

Man kan tycka att det är ett högst rimligt, näs-

tan självklart samband – nästan lite grand av tårta-på-tårta. Om konspirationstänkande innebär en tendens att misstänka att viktiga politiska händelser har en annan förklaring än den officiella, och att ansvariga beslutsfattare ljuger, är det väl ganska självklart att det samvarierar med bristande tilltro till politiker.

IRAKKRIGET

Hypotesen kanske inte är så djärv, men den inbjuder i alla fall till vidare funderingar. Och en given fråga i sammanhanget är förstås: finns det någon verklighet bakom detta konspirationstänkande? Ett givet svar är: ja, åtminstone ibland. Ett aktuellt och välkänt exempel är ju Bushadministrationens manipulationer med den amerikanska och internationella opinionen när man sökte stöd för sitt planerade krigsäventyr mot Irak. Det stora esset i rockärmen var som bekant påståendet att det fanns bevis för att Saddam Hussein hotade världen med massförstörelsevapen. Men det var lögn – i själva verket fanns det inga bevis. Och när kriget väl var igång visade det sig med all önskvärd tydlighet att detta hot mot mänskligheten aldrig hade existerat.⁴

Just detta exempel borde ju vara högst relevant att diskutera för Åsard eftersom det tillför en tredje dimension till hypotesen – nämligen tänkbara verkliga grunder till den allmänna misstron mot politiker och till den folkliga benägenheten att misstänka konspirationer.

Men i sin bok diskuterar Åsard över huvud taget inte upptakten till Irakkriget. Han nöjer sig med sin nyss beskrivna, aningen platta, hypotes och undviker att konfrontera den med dagens storpolitiskt laddade frågor. Han är avsevärt mer intresserad av att förneka existensen av tills vidare obevisade konspirationer än av att studera sådana som faktiskt finns under näsan på honom. Visserligen medger han i förbifarten att det stundtals har funnits en och annan verklig sammansvärjning, men då tar han gamla historiska exempel – som morderna på Julius Caesar och Gustav III eller nämner fall från icke-västerländska delar av världen – som morderna på Indira Gandhi och Anwar Sadat.⁵ Alla dessa gamla respektive mer perifera komplotter är förvisso intressanta var och en på sitt sätt. Men de ligger definitivt utanför ämnet om man vill stu-

dera bakgrunden till de nämnda djupa attitydförändringarna hos den svenska och amerikanska allmänheten under de senaste årtiondena.

Det vill nu inte Åsard, visar det sig. Han tar till och med loven av sin egen hypotes om orsaken till den ökade förekomsten av konspirationsteorier genom att raskt lägga till att den är obevisad, att den självklart måste utsättas för empirisk prövning innan man kan godta den och att den den kanske är helt felaktig. I så fall skulle han vara lika glad för det, försäkras han, eftersom "en faktor i ekvationen då [skulle] vara eliminerad och forskarna [skulle] kunna koncentrera sig på att pröva andra tänkbara hypoteser".⁶

Visst, så kan man säga. Och det låter ju fördomsfritt. Men anmärkningsvärt nog tar sig inte Åsard tid att själv försöka utsätta sin försiktiga hypotes för den empiriska prövning han själv efterlyser. Det är som om han vill hasta bort från tanken på den tilltagande förtroendekrisen så fort han formulerat den. Han inser att den är relevant och därför bör nämnas, men tycks samtidigt uppleva att själva ämnet är lite besvärande och därför bör behandlas kort, ungefär som man inte ska tjata om toalettbesök eller magbesvär. Kanske har det att göra med att hypotesen i all sin enkelhet trots allt bär med sig en antydning om att förfärande många medborgare känner sig alierade från makten – och att den därmed ställer frågor om legitimiteten i de styrandes befogenheter.

En djärv och lidelsefull statsvetare hade säkert gärna formulerat distinkta och spännande frågor kring dessa drastiska förändringar i samhällsklimatet. Har det samband med den allt värre ekonomiska ojämlikheten, med den ökande maktkoncentrationen, med inskränkningar i demokratiska rättigheter? Handlar det om en djup strukturell kris och kommer den i så fall att ytterligare fördjupas?

KONSPIRATIV MENTALITET

Men sådana frågor väljer Åsard bort. I stället riktar han blicken mot vad han kallar "den konspirativa mentaliteten" – ett förmodat gemensamt tänkesätt hos människor som i det ena eller andra sammanhanget misstänker förekomsten av konspirationer. Och han har till och med skapat en sorts färdig mall för sin studie där han skissar olika punkter i den typiske konspirationsteoretikerns mer eller mindre paranoida föreställningsvärld. Med den i handen försöker han sedan hitta belegg för att olika författare öppet eller underförstått låter sig vägledas av detta irrationella tankemönster.⁷

Här finns det skäl att lyfta lite grand på ögonbrynen. Varför vrider och vänder inte Åsard kritiskt på denna tes om den konspirativa mentaliteten innan han anammar den? Behöver den inte ifrågasättas? Och – kanske ännu mer uppseendeväckande – om han nu till varje pris ska lämna

EN ARTIKEL AV GUNNAR WALL

Artikelförfattaren är frilansjournalist och författare har publicerat boken Mörkläggning: statsmakten och Palmemordet i två volymer, på förlaget Kärret, 1997. Den belönades med föreningen Grävande Journalisters pris Guldspaden 1998

de frågor som borde vara mest relevanta för en statsvetare – är det då så välbetänkt av honom att i stället börja fuska i psykologi, ett ämne där vi antar att han har begränsad kompetens?

Åsards mall för den konspirativa mentaliteten består av fem punkter:

1. Det finns en fiende till den goda sidan och denna fiende är alltigenom ond.

2. Världen är hastigt på väg mot någon sorts domedag.

3. ”En tydlig antielitism och antiintellektualism”. Fienden tillhör samhällets elit och konspirationsteoretikern bryr sig bara om argument som talar för den egna ståndpunkten.

4. Konspirationen kan och måste bevisas med hjälp av en mängd utvalda och detaljerade fakta som ges en överdriven betydelse.

5. Allting hänger samman, inget sker av en slump eller av misstag.

Där har vi det. Och visst, i sin bok ger Åsard en hel del exempel på fantasifula för att inte säga snurriga teorier som stämmer hyfsat bra på

Kan det vara så, frågar man sig, att Åsard vill ha en så yvig definition som möjligt av den konspirativa mentaliteten för att därmed kunna fånga in alla tänkbara etablissemangskritiker?

Och räcker det med några enstaka drag för att någon ska definieras in i konspirationsteoretikernas stora skara, till exempel förkärlek för fakta och kritisk inställning till maktavare?

Det vore ju att tänja begreppet konspirativ mentalitet rätt långt, kan man tycka. Men det är just vad Åsard gör. Det framgår av hans avsnitt om Kennedy- och Palmemorden.

För Åsard är nämligen sanningen om dessa mord uppenbarad: båda begicks av ensamma gärningsmän, Lee Harvey Oswald respektive Christer Pettersson. Han tar entusiastiskt och utan några reservationer till sig Warrenkommissionens respektive Palmeåklagarnas paket av slutsatser i skuldfrågan.⁸

Och nästa tankeled följer direkt: den som inte håller med om dessa slutsatser blir definitionsmässigt företrädare för den konspirativa

mot honom.¹⁰

Det borde mana Åsard till viss försiktighet i slutsatserna. Så har dock inte skett.

Han redogör för båda fallen i ett par avsnitt av boken, men ytterst ensidigt. Allt går ut på att trumma in i läsaren att Oswald och Pettersson var ensamma gärningsmän och att den legitima debatten är avslutad. Meningsmotståndarnas uppfattningar parodieras snarare än refereras.

Det stora problemet med Åsards genomgång av Palme- och Kennedyfallen ligger dock på ett mer generellt plan än i detaljpolemiken. Det har att göra med hans oförmåga att intellektuellt förhålla sig till den bevisligen existerande politiska gråzon som bäddar in de båda morderna. Det är lustigt nog en egenskap han delar med de vildare konspirationsteoretikerna. Det är bara slutsatserna som skiljer sig åt.

Så här kan man beskriva problemet: både när det gäller Palme- och Kennedy mordet har det kommit upp åtskilliga indicier på att olika myndigheter skulle ha mörkat delar av utrednings-

Dallas 1963

flera av dessa kriterier. Den som vill ha fler exempel kan ge sig ut på en stunds surfande på internet med hjälp av sökord som ”conspiracy”. Men det hindrar inte att de finns allvarliga problem med de fem punkterna ovan.

För det första: Åsard klargör inte vilken vetenskaplig grund de vilar på. Bygger de på en omfattande empirisk studie? Eller är de sammanbundna av en logisk och teoretisk analys av konspirativa tankemönster? Eller, alternativt, är de helt enkelt sammansatta lite grand på fri hand?

En omständighet som pekar på att Åsard improviserat en aning är den lite besynnerliga punkt tre. Där kopplar han samman två helt olika företeelser: en kritisk inställning till samhällets styrande elit och en antiintellektuell hållning. Varför ska de buntas ihop? Har inte en stor del av västerlandets ledande intellektuella under den senaste århundradena i själva verket förhållit sig mycket kritiska till den för tillfället rådande ordningen och dess representanter?

mentaliteten.

Åsards tvärsäkerhet kan förefalla besynnerlig. Sansade bedömare brukar medge att båda dessa mordfall är komplicerade och att de långa, ännu pågående, debatter som de väckt har sin grund just i att det tillgängliga bevismaterialet är svårtolkat. Det är möjligt, även för den som är tämligen insatt i tillgängliga fakta, att ha mer än en åsikt om saken. Warrenkommissionen lät kategorisk, men det var så att säga dess underförstådda uppdrag. Och när åklagare väcker åtal, det må gälla statsministermord eller något annat, brukar de stoppa ner sina egna tvivel i byrålådan. Det är ett yrkesbeteende.

När det gäller Kennedy- och Palmemorden har inte ens de statliga instanser som granskat fallen varit inbördes eniga. En amerikansk kongresskommitté på 1970-talet drog faktiskt slutsatsen att mordet i Dallas var resultatet av en konspiration.⁹ Och Svea hovrätt friade ju Christer Pettersson eftersom man i flera avseenden menade att det fanns allvarliga brister i bevisningen

materialet, avsiktligt underlåtit att utreda känsliga områden och direkt ljugit om känsliga förhållanden.

En del debattörer drar under sådana omständigheter slutsatsen att myndigheterna måste ha varit inblandade i mordet – varför skulle de annars ljuga? Andra drar motsatt slutsats: eftersom myndigheterna inte kan vara inblandade i mordet har de inte ljugit.

Båda förhållningssätten är ofruktbara. I verkligheten är det ju ytterst vanligt att politiker och ämbetsmän dribblar med sanningen om det gynnar den egna saken. Det finns oändligt många exempel på den saken dokumenterade i massmedia, och en del av dem – exempelvis småfifflande för personlig ekonomisk vinning – traggas nästan till leda av journalisterna. Men när det gäller riktigt stora frågor brukar tredje statsmakten ofta ställa in sig i ledet. Ta bara Sveriges grova spel under täcket med Hitlertyskland under andra världskriget eller IB:s olagliga inriktningsspaningsverksamhet – det tog årtionden

innan den svenska pressen vågade hantera dessa ämnen på ett någorlunda öppenjärtigt och fördomsfritt sätt.

Både Kennedy- och Palmemorden skedde i politiskt laddade situationer där det fanns viss anledning att misstänka konspirationer av det ena eller andra slaget. När Lisbet Palme förhördes kort tid efter dådet på Sveavägen sa hon spontant att hon trodde att det kunde vara ”kroater, tyskar, israeler, sydafrikaner eller amerikaner” bakom mordet.¹¹ Och i USA fanns det omedelbart efter Kennedys död många som trodde att mordet iscensatts av antingen Sovjetunionen eller inhemska konservativa krafter.¹²

I sådana känsliga lägen blir myndigheter och politiker benägna att ljuga och frisera sanningen – av omsorg om nationen, regeringen, det egna partiet eller den egna karriären. Och det skedde på många sätt, både när det gällde dådet i Dallas och det i Stockholm.

Min bok ”Mörklägning – statsmakten och Palmemordet” handlar om det svenska myndig-

hetsspelet i förhållande till mordutredningen. Jag visar hur alla normala regler av politiska skäl sätts åt sidan och hur mordutredningen steg för steg tappar kontakten med verkligheten. Framför allt är boken en detaljerad och noga belagd genomgång av en smått fantastisk konspirationshärva med trådar långt upp i Rosenbad – Ebbe Carlssonaffären.¹³

Om denna affär skriver Åsard i stort sett ingenting, för den passar inte in i hans svartvita resonemang. Han känner sig visserligen tvungen att nämna min bok när han går igenom den kritiska Palmelitteraturen, men han undviker noga att berätta för läsaren vad den egentligen handlar om. Trots att jag inte gör något försök att peka ut en mördare, och inte heller tar ställning till vare sig motiv eller konspiration/ensam gärningsman, försöker han ge intryck av att ”Mörklägning” helt enkelt utgör en del av en allmän konspirationssmet.

Sådant får man ta som författare. Värre är det för läsaren, som inte kan veta sådant som inte

Åsard berättar. Tyvärr gör Åsard systematiskt likadant gång på gång, vilket ämne han än vidrör.

En av hans teser är att personer med konspirativ mentalitet irrationellt föreställer sig att attentat mot betydelsefulla personer gärna ska ha en storslagen bakgrund. I själva verket, menar Åsard, är det vanligt att gärningsmannen är en ensam och ganska färglös person. För att illustrera sin tes tar han upp ett misslyckat mordförsök mot Hitler 1939, som en snickarlärling utförde alldeles på egen hand. Och visst, så kan det vara. Men några år senare, i juli 1944, utsattes Hitler för ännu ett attentat som även det misslyckades. Och den gången låg det verkligen en stor komplot bakom, bland de inblandade fanns en hel rad av Tredje Rikets högsta officerare. Om den händelsen, lika relevant i diskussionen, skriver Åsard typiskt nog inte ett ord.¹⁴

ESTONIA

I bokens början tar han upp reaktionerna på terrorattacken den 11 september. Han refererar ett par hemsidor, som mycket kort tid efter dådet kom med ett antal utsagor om dess bakgrund, flera av dem extremt spekulativa – till exempel att det hela egentligen var en israelisk konspiration. Åsard noterar också att ett av de påståenden som framfördes var att ”USA:s regering hade planlagt en invasion av Afghanistan långt före den 11 september”.¹⁵ Läsaren kan i sammanhanget inte dra någon annan slutsats än att man ska ta även detta som ett exempel på hemsidornas lögnaktiga och paranoiska karaktär. Men att invasionsplanerna mot Afghanistan verkligen fanns färdiga före 11 september har i olika sammanhang rapporterats i stora amerikanska nyhetsmedia, första gången i maj 2002, liksom att terrorattacken gav Vita huset möjlighet att snabbt sätta planerna i verket. Men om detta får man läsa på andra ställen än i Åsards ytterst selektivt utformade bok.¹⁶

På liknande sätt missleder han läsaren när han tar upp konspirationsteorierna kring Estonia-katastrofen. På ett ställe noterar han uppgifter som tidigt presenterades av olika debattörer om att det skulle ha smugglats militär materiel på Estonia och att det kunde ha samband med förlisningen. Detta avfärdar han föraktfullt som ”gissningar och spekulationer” av det slag som formar ogrundade konspirationsteorier.¹⁷

Där talar han alldeles uppenbart mot bättre vetande. I slutet av 2004 kom Sveriges Televisions samhällsmagasin Uppdrag Granskning med ett uppmärksammat inlägg, som bevisade att svensk militär faktiskt använt sig av Estonia för hemliga transporter av krigsmateriel från tidigare Sovjetunionen. Programmet ledde till att JK gjorde en utredning av saken. JK konstaterade att de hemliga transporterna verkligen ägt rum men drog slutsatsen att någon sådan last inte funnits ombord natten då Estonia sjönk. Allt detta var tillgänglig information för Åsard när han färdigställde sin bok. Däremot kunde han för all del inte känna till en sak som inträffat först våren 2006: att det estniska parlamentet mot bakgrund av de dramatiska avslöjandena tillsatt en utredning för att granska det möjli-

ga sambandet mellan katastrofen och de hemliga transporterna.¹⁸

Samma påfallande enögdhet visar Åsard när han tangerar en annan fråga med anknytning till Östersjön, nämligen det påstådda sovjetiska ubåtshotet mot Sverige under 1980-talet. Under årens lopp har det ju så sakteliga visat sig att detta hot var mer eller mindre gripet ur luften, och att de många ubåtslarmen orsakades av allehanda oförargligheter – som minkar, sillstim och gamla kylskåp. Här kan man förvisso tala om en gigantisk konspirationsteori som omhuldades av ledande svenska politiker och militärer, men om detta säger Åsard inget. Det enda han har att anföra i ämnet är – förstås – att svenska myndigheter blev utsatta för misstankar (underförstått: orättvisa sådana) om att dölja sanningen om ubåtarna.¹⁹

Tankemönstret i Åsards bok framstår till sist som beklämmande tydligt. Den som anklagar makthavare i de liberala marknadsekonomierna för att ljuga – i alla fall när det gäller stora och allvarliga frågor – är per definition försedd med en konspirativ mentalitet. Den som tror på myndigheternas förklaringar är upplyst och balanserad.

Det är en märklig slutsats. För egen del skulle jag vilja formulera en lite annorlunda tes: den som alltid, oavsett omständigheterna, skäller på dem som angriper det egna samhällets makthavare har en... bandhundsmentalitet.

”Det dunkelt tänkta” är utgiven av Ordfront, ett förlag som i alla fall tidigare fått utstå attacker från etablerade media för att inte vara tillräckligt demokratiskt rumsrent. Den kritiken – från det hållet – har i alla fall uteblivit i samband med den här utgivningen. ■

NOTER

1. Åsard s 244f
2. Åsard s 246 och vad gäller de senaste opinionsmätningarna: [<http://abcnews.go.com/images/pdf/937a1JFKAssassination.pdf>] samt [www.historychannel.com/jfk/jfk_poll_results.jsp]
3. Åsard s 246.
4. Det stod ganska klart redan före invasionen av Irak att uppgifterna om massförstörelsevapen var djupt otillförlitliga, se t ex Milan Rai: Krigsplan Irak, Ordfront 2003, särskilt s 105-120.
5. Åsard s 41, 68.
6. Åsard s 246-247.
7. Åsard s 248f.
8. Se t ex Åsard s 108, 158, 177-188.
9. Om kongresskommitténs slutsatser, se t ex John H Davis: Mafia Kingfish, Signet 1989, s 427-464.
10. Se t ex Wall: Mörklägning, statsmakten och Palmemordet, Bokförlaget Kärret 1996, s 837-838.
11. Rikskriminalen A2, Huvudprotokoll i förundersökningen av mordet på statsminister Olof Palme, del 1 s 30.
12. Wall s 18-22.
13. Wall s 346-725.
14. Åsard s 69.
15. Åsard s 11.
16. Se till exempel hemsidan för den amerikanska kabel-TV-nyhetskanalen MSNBC: US OK'd to a plan to topple Taliban a day before 9/11 [www.msnbc.msn.com/id/4585010/].
17. Åsard s 73.
18. Se till exempel Uppdrag Granskning hemsida: Estland utreder hemliga Estoniatransporter [<http://www.svt.se/svt/jsp/Crosslink.jsp?d=12648&a=559913>].
19. Åsard s 27.

Det är världsmästerskap i fotboll, världens ojämförligt största sport. Villkoren för fotbollen har dock förändrats i grunden, något som också påverkar VM. Vissa europeiska klubbar har blivit mäktiga ekonomiska giganter, vars ägare ställer allt högre krav på ekonomisk avkastning och är allt mindre intresserade av att deras inkomstbringande

Publksiffrorna vek nedåt i nästan alla de stora ligorna, i en ond spiral började läktarna domineras av fascister och huligangrupper, inte minst i England och Tyskland. 1980-talet var ett mörkt decennium för europeisk fotboll. Sedan vände det. 1990-talet innebar en formidabel omsvängning med växande publik både på arenorna och framför TV-apparaterna, och med bitvis exponentiellt ökande medieutrymme.

Parallellt med den här utvecklingen har fotbollen genomkommersialiserats, och man kan med fog säga att den expansiva utvecklingen för fotbollen i stor utsträckning berott på att ekonomin kring sporten har växt. 1990-talet innebar en kvantitativ tillväxt, professionalisering av fotbollens organisation, men också något som närmast kan liknas vid en industrialisering. Och som i alla industrialiseringsprocesser finns det de som kommer i kläm, som sorteras bort eller som utnyttjas. Men som alltid då en ny sektor dras in i det kapitalistiska utbytet finns det krafter som också sätter sig till motvärn och bekämpar sin nya underordning. I den här artikeln kommer ett par av de motsättningar som uppkommer i kapitaltalets strävan att underordna sig en ny marknad att undersökas.

ben i monopolställning i förhållande till dem, och detta förhållande skulle kunna gå att slå mynt av. Ofta innebar den kapitalgenererande omstruktureringen att fotbollsklubbarna omstöptes till aktiebolag och börsintroducerades. I Storbritannien, som var pionjärnation med aktiebolagsformen för fotbollsklubbar, har idag i princip samtliga elitklubbar börsnoterats, men denna form för de tidigare medlemsstyrda eller privatägda föreningarna har också spritt sig internationellt.

När ståplatsläktarna togs bort försvann också de billigaste platserna på arenorna, och därmed förändrades också publiken. Samtidigt med ombyggnaderna av ståplatsläktarna infördes lyxsviter som hyrdes ut till företag. Priserna på matchbiljetter mångdubblades, inte minst i England, där till exempel fansen till Chelsea FC idag kan spara pengar på att ta med barnen till en elitmatch i Milano, flyg inräknat, istället för att gå och se hemmalaget. Prisökningarna medförde att de mer besuttna samhällskikten strömmade till arenorna som aldrig förr – samtidigt ökade också antalet kvinnliga besökare.

Att klubbarna blev nya och kapitalstarka förändrade fotbollens invanda maktbalans mellan de nationella och internationella fotbollsförbunden. Redan 1992 lyckades de rikare engelska

SPELET UTANFÖR PLAN

– om fotbollens ekonomiska logik

megastjärnor slits ut i landslagen. Samtidigt pågår en globaliseringsprocess som gör den nationella identiteten allt mindre viktig – det finns svenskar som hellre ser West Ham från östra London vinna FA-cupen än ser Olof Mellberg lyfta VM-bucklan den 9:e juli. Fotboll, som ibland poetiskt kallas det gröna fältets schack, ger alltmer skäl för att snarare kallas ”det gröna fältets kapitalism” efter den industrialiseringsprocess som sporten genomgått.

Hillsboroughkatastrofen i England 1989 markerade i mycket en vändpunkt i fotbollens ekonomiska utveckling. Under FA-cupens semifinal mellan Liverpool och Nottingham Forest på arenan Hillsborough i Sheffield hade alldeles för många Liverpool-supporters rest till matchen utan biljett. Stämningen blev våldsam under denna huliganismens verkliga zenit, varpå polisen förlorade kontrollen över utvecklingen och släppte in på tok för många supportere på ståplatsläktaren. 96 Liverpoolsupporters klämdes ihjäl mot huliganburens stängsel. Margaret Thatcher, som ledde den konservativa regeringen, hade tidigare uttalat att hon ”betraktade fotbollssupportrar som den inre fienden”. Regeringen hade redan ett omfattat program för att stävja huliganproblematiken, och hade där lanserat idén om att avskaffa ståplatsläktarna och ersätta dem med sittplatser. Efter Hillsborough föreslog regeringens kommission genom den så kallade Taylorrapporten samma åtgärd – saken var ett faktum.

Dessa nya krav förändrade sportens ekonomi. De gamla ägarna, i regel småskaliga entusiaster, var tvungna att skaffa nytt kapital för att bygga om arenorna för att passa de nya kraven. Stora delar av detta kapital kom från mäktiga finansiella aktörer som i fotbollen såg en stor utnyttjad ekonomisk potential. Då fotbollsfans följer ett och samma lag konsekvent befinner sig klub-

klubbarna tvinga engelska fotbollsförbundet FA att godkänna att de bröt sig loss ur det gamla ligasystemet och bildade Premier League, där klubbarna själva tar alla beslut och rör över de inkommande pengarna. Detta innebar en formidabel förskjutning av makten från fotbollsförbundet till de stora klubbarna. Samma utveckling går att se även på internationell nivå, där en kartell av europeiska storklubbar, ”G14”, sedan år 2000 agerar samfällt mot det europeiska fotbollsförbundet Uefa för att hävda deras intressen, ofta i motsatsställning till allmänna fotbollsintressen som rör landslagsfotboll, breddidrott och tillgänglighet.

Samma år, 1992, inrättades UEFA Champions League istället för den gamla Europacupen. Detta innebar mycket fler internationella matcher mellan storklubbarna, och ställde även det krav på ökade resurser. Samtidigt var Champions League enormt finansiellt framgångsrikt. Industrin och marknaden växte för fotbollen.

På ett liknande sätt kan man säga att den moderna tyska Bundesliga föddes 1991. TV-rättigheterna för ligan såldes då för första gången ut till privata TV-bolag och intäkterna från rättigheterna tredubblades över en natt. Priset på rättigheterna att sända professionell fotboll har ökat mångdubbelt igen sedan dess. Medan

bild: anonym FC Paulisupporter

inträdesavgifterna fortsätter vara den huvudsakliga inkomstkällan för många mindre klubbar har för storklubbarna andra källor blivit allt viktigare: framför allt TV-rättigheterna, men också avtal mellan klubbarna och organisationer utanför fotbollsvärlden samt en kommersiell exploatering av arenornas infrastruktur. Exempelvis rubricerar sig de engelska ligasegrarna Chelsea FC idag som "underhållningsföretag" med fotboll som "en av dess verksamheter". Fotbollsklubbarna har också plagierat strategier från USA:s professionella ligor för att dra in pengar från produktförsäljning och licensiering av varumärken.

Det ökade priset på TV-rättigheterna har emellertid varit basen för den här utvecklingen, och inkomsterna från TV utgör idag över hälften av de samlade intäkterna för klubbarna i vissa europeiska ligor, exempelvis den italienska. Anledningen till detta är givetvis de stora köpstarka skaror man hoppas nå med TV-sänd reklam under matcherna. De här pengarna har gått till att öka vinsterna hos de privatägda klubbarna, men främst till att öka lönerna för både spelare, tränare och klubbdirektörer mångdubbelt. Dagslönen för elitspelare är i många klubbar högre än årslö-

EN ARTIKEL AV DANIEL BRANDELL

Artikelförfattaren är kemist och historiker, ingår i Röda rummets redaktion

nerna för supportrarna till samma föreningar. Spelarna stärkte också sin ställning på arbetsmarknaden rejält i och med de så kallade Bosmandomen i Europadomstolen 1996, vilket innebar att en kontraktslös spelare fick byta klubb som han eller hon behagade. Detta drev upp lönerna betydligt, och mångfaldigade och berikade även spelaragenterna.

Man kunde ha tänkt sig en annan utveckling, där de ökade summorna i sporten hade gått till frysta biljettpriser, till att gynna klubbarnas åderlätna närsamhällen eller gräsrotsfotbollen. Men icke. Inkomstklyftorna har lett till att skillnaderna mellan de högsta ligorna och de lägre växt till gigantiska proportioner, så att mindre klubbar knappt kan ta sig dit utan att sätta klubbens själva existens på spel.

PUBLIKMAXIMERING

Att TV-rättigheterna blivit så dyra har även ökat TV:s inflytande på själva spelet. Ännu är inte situationen sådan som i USA där långa reklamavbrott uppstår på ett onaturligt sätt mitt under matcherna i samtliga stora sporter. TV-bolagens huvudsakliga strategi inom fotbollen har istället varit att splittra upp matchomgångarna, så att de inte alltid går av stapeln lördag eller söndag utan ligger utspridda över veckan. På så sätt maximeras TV-publiken. Detta ställer emellertid till mycket problem för de supporters som vill följa sitt lag

från läktarplats, då det är svårt att planera in matcherna utifrån regelbundna arbetstider och man inte hinner resa till bortamatcher på vardagar eller tidiga helgdagar. Å andra sidan har de splittrade omgångarna, tillsammans med Internet och explosionen av sportkanaler på TV, lett till en formidabel globalisering av sporten och supporterkulturen: nu har fans även långt bort från arenorna, även i andra länder, möjlighet att kontinuerligt följa sitt favoritlag.

I ett avsnitt i Kommunistiska Manifesten förklarar Marx och Engels hur kapitalismen hela tiden revolutionerar sig själv och expanderar:

Den fortgående omvälvningen i produktionen, det oavbrutna skakandet av alla sambällleliga förhållanden, den eviga osäkerheten och rörelsen kännetecknar bourgeoisins epok gentemot alla andra. Alla fasta inrotade förhållanden och dem åtföljande gamla ärevärdiga föreställningar och åskådningar upplöses, alla nybildade föråldras innan de hinner bli förbenade. Allt fast och beständigt förflyktigas, allt heligt profaneras, och människorna blir slutligen tvungna att betrakta sin levnadsställning och sina ömsesidiga förbindelser med nyktra ögon.

Behovet av en ständigt ökad avsättning för sina produkter jagar bourgeoisin över hela jordklotet. Överallt måste den innästa sig, överallt slå sig ned, överallt skaffa sig förbindelser.

Bourgeoisin har genom sin exploatering av

världsmarknaden givit alla länders produktion och konsumtion kosmopolitisk gestalt.

Kapitalismen breder ut sig över världen i alla geografiska riktningar, och samtidigt också in i våra medvetanden och gör ekonomisk profit av våra fritidsbehov. Allt mer av mänskligt liv underkastas nu penningens ovillkorliga logik, och förvrider våra perspektiv. På så sätt förvandlas den mänskliga sexualiteten till den kapitalistiska porrindustrin. På ett liknande sätt underkastas också vår kärlek till fotbollssporten, och i synnerhet kärleken till våra favoritlag, kapitalets logik. När kapitalet lägger en ny marknad under sig, i det här fallet fotbollen, så är det för att folks kärlek till fotbollen skall omvandlas till något som det kan tjäna pengar på.

Men hur uppkommer egentligen vinsterna inom fotbollsindustrin? Vilka är kapitalavkastningens förutsättningar? Och går det att urskilja någon form av motsvarighet till proletariats motståndspotential gemtemot kapitalet inom fotbollsvärlden?

Det mest närliggande är att föreställa sig att det är fotbollsspelarnas som skapar vinsterna inom fotbollen. Det är ju deras aktiva springande efter bollen som faktiskt är det som miljarderna människor tittar på, och det är också de som erhåller lön. Men samtidigt är bara spelarna en liten del av den arbetande skaran kring fotbollen. Det finns administrativ och teknisk personal kring klubbar och seriesystem, tränare, ledare, massörer, vaktmästare, domare, med mera som också är anställda inom fotbollsindustrin och har detta som sin huvudsakliga inkomstkälla.

Men långt innan proffskontrakten signeras har mängder av arbete lagts ner i den miljö som är en förutsättning för frambringandet av de några tusen gudabenådade spelare som via TV gör de nationella och internationella toppligorna till en angelägenhet för hundratals miljoner åskådare. Dessa elitspelare vaskas fram ur ett myller av entusiastiska ungdomars, föräldrars och frivilligtränares arbetsinsats.

Man kan beskriva det som att förvandlingen av fotbollsunderhållning till en masskonsumtionsvara gör det möjligt för kapitalister att omvandla frukterna av miljontals människors oavlönade, ideella arbete till profit. Hela basen i den pyramid som skapar, fostrar och sållar fram de lag som man betalar stora pengar för att titta på och köpa reklamtid i består till största delen av oavlönat arbete.

Men det finns också en annan komponent som lätt glöms bort om man ensidigt studerar vart fotbollsindustrin skickar sina lönekuvert.

”Fotbollen är ingenting utan fansen”, yttrade skotska Celtics legendariske manager Jock Stein. Supportrarna bidrar till fotbollen dels genom att finnas där som ett i högsta grad stämningsskapande element; ju mer högljudd och fanatisk publik, desto roligare blir det för andra att engagera sig i matchen och de inblandade lagen. Studier har visat att kärleken till (och identifikationen med) favoritlaget är större än till själva sporten – det vill säga, de flesta fotbollssupporters ser hellre en usel match med sitt favoritlag än välspelad fotboll med lag man inte känner

något för. Det finns en rad psykologiska mekanismer som aktiveras av stämningen på läktarna, när supportern känner att den går upp i en del av en större gemenskap. Studier har pekat på likheten mellan fotbollsklackar och religiösa sekter vad gäller extatiska utspel och upplevelser. Det är tillsammans med andra, lika fanatiska supportrar, man upplever kärleken och engagemanget som starkast. Därmed måste också supportrarna räknas in bland kapitalavkastningens förutsättningar inom fotbollen; kanske är det till och med dess viktigaste del. Fotbollssupportern betalar alltså pengar för att heja på sitt lag, och genom detta hejande ökar han lusten hos andra supporters att också engagera sig – vilket leder till än fler inkomstkällor för fotbollsindustrins kapitalister.

En bisarr spegelbild av

hur klubbar och fans försöker

profitera på fansens kärlek

är också hur supportrar

profitera på fansens kärlek

nämigen ofta bjuder på lika

profitabelt – en egen laget. I exempelvis

mellan supportrar och

testamentiska Rang

har fört spelare över klubbgränser

hatkänslorna mellan

upphov till ett allt eftersom

ben hos de närmaste

nation hos de icke

kanske också ett stöd

törstar efter en ide

grupp. Klubbarna i G

ofta påtagliga fotboll

för att stärka solid

utan säljer unionistisk

sen och anti-engelska

stödjer Celtic. Om de e

ropen från läktaren förs

båda klubbarna förlora

Utöver att man följer s

liga fotbollssupporters ko

fotboll, och därför intress

DE ANSTÄLLDA

Fotbollsspelarna å sin sida tillhör alltsedan Bos-

mandomen snarare en allt mer prioriterad grupp inom fotbollsindustrin. Inom engelska Premier League har medellönen ökat med närmare 300 procent under den senaste tioårsperioden, och lönekostnaden är den största utgiften för de flesta stora fotbollsklubbar. Emellertid har analyser visat att de inte tjänar så särskilt bra i jämförelse med annan underhållningsindustri, och det finns också en lång svans med professionella fotbollsspelare som har ganska blygsamma löner och en relativt dålig anställningstrygghet. Jämförelsen med underhållningsindustrin är dock komplex. Många inom fotbollsindustrin, både supportrar, fotbollsverbunden och spelarorganisationerna – menar att fotbollen har ett samhälleligt värde som sträcker sig långt utanför den ekonomiska sfären. Synsättet sätter på ett sätt fingret på en del av motsättningarna inom den moderna fotbollen. Exempelvis förordar flera spelarorganisationer marknadslösningar och prestationer som inte är tillräckligt bra för att lösa kontrakt istället för generella lösningar som ett sätt för klubbarna att lösa sina ekonomiska problem, men menar samtidigt att extern hjälp på olika sätt måste till för att spelarnas löner och ligornas fortbestånd inte skall bli verkliga. Om klubbarna verkligen skulle närma sig konkurs, skulle de inte vara med andra anställda inom fotbollen, utan skulle falla sig längre ned i hierarkin, är emellertid en mycket lyckligt lottade av systemets konsekvenser – insolventa klubbar måste fortsätta betala ut lönerna till sina spelarmiljonärer, och den stora del av ligans personal får sparken och lokala små företagare inte kan räkna med att få sina räknade löner betalda.

En annan aspekt av det nuvarande lönesystemet är att klubblojala spelare som stannar år ut och år in på samma klubb ofta har ett sämre förhållande till löneutbetalning, och straffas med lägre löner. Detta är minst sagt inkonsekvent med tanke på att spelarna identifierar sig med just dem i klubben, och därför knyter starkare band till klubben.

SUPPORTRAR OCH FANS

Supportrarna som fotbollsindustrin tjänar pengar på – antingen som betalande konsument av fotbollsunderhållning, som stämningselement eller som måltavla för andra spelares reklam. Supporterkulturen och supportrarnas sociala sammansättning är dock stadigt förändring i takt med att fotbollen alltmer kommer att bli en kapitalistisk underhållningsindustri. Detta är inte minst på den explosion av fotbollsunderhållning som de senaste åren burit med sig; den själva existens kan tas som intäkt för de allt mer besuttna grupper tränger ut arbetarklassen från en sektor av den folkiga kulturen. Vissa menar att den sortens intellektuella och känsliga supporterskap som skildras i exempelvis Nick Hornbys *Fever Pitch* skarpt skiljer sig från ett mer traditionellt, mer rätt kompromisslöst sätt att älska sin klubb och hata dess motståndare. Exempelvis har den engelske trotskisten John Reid i sin pamflett *Reclaim the Game* dömt ut Hornbys åsikter som ett yuppieseringsprogram för den engelska fotbollen.

Reid är inte ensam om att ringa in fenomenet att arbetarklassen i viss utsträckning försvunnit från arenorna – i synnerhet i England. Trans-

formeringen under 1990-talet har enligt många skribenter förändrat supportrarna till konsumenter av produkten fotboll; en förvandling som hotar att underminera hela den emotionella koppling och identitetskänsla som supportrar känner. Fansen var tidigare så kallade "week in, week out"-supportrar, som bodde i närområdet, följde laget på helgerna och engagerade sig i klubbens kringaktiviteter som bredd- och ungdomsidrott. Allt färre av dem som upptar sittplatserna på Old Trafford och Stamford Bridge har någonsin själva sparkat på en boll. Även om äldre supportrar fortfarande följer sitt lag så är de höjda biljettpriserna ett effektivt sätt att stänga ute yngre blivande fans från live-fotbollen, vilket hindrar dem från att socialiseras in i supporter- och klackkulturen. En studie från brittisk fotboll har visat att av dem slutat gå på fotboll angav 70 procent biljettpriset som den främsta orsaken till varför. Siffran steg till 80 procent bland arbetslösa.

Den i Skottland verksam sociologen Richard Giulianotti har studerat hur den typiske åskådaren glidit från att vara "supporter" till att vara "fan". Där "supporter" ofta identifierade sig med klubben utifrån en geografisk identitet och subkulturella relationer, och dessutom i stor utsträckning kom från arbetarklassens lägre skikt, kännetecknas ett "fan" av en mer marknadsstyrd identitet, som bland annat manifesterar sig i ett stort införskaffande av supporterprylar. Bland de klassiska fotbollshuliganerna bars exempelvis sällan några matchtröjor. Huliganerna, i form av organiserade ligistgäng, utgör i Giulianottis analys en trasproletär extrem av den stora supportergruppen.

Att fotbollens sociala strata har förändrats på grund av de högre biljettpriserna är dock en av de inneboende motsättningarna i den kapitalistiska fotbollen. Som ovan argumenterats utgör supportrarna en del av det som är stämningsskapande på arenorna, och därmed vinstgivande för fotbollskapitalisterna. När supportrarna tvingas bort från stadion och ersätts av en mindre brinnande publik blir atmosfären tyst och trist, och de som fortfarande vill vara högljudda blir allt mer utfrysta då de inte passar in i den övriga massan. "Jag klarar inte längre av det faktum att det kostar 500 kronor att gå till en arena som inte har någon atmosfär, där man inte får stå, inte skrika, inte ens släppa en fis" konstaterar en brittisk supporter, intervjuad i den svenska fotbollstidningen *Offside*. Och när den gamla, bullriga arbetarklassatmosfären dämpas är det möjligt att även de högt betalade turisterna och fansen väljer att inte komma till arenan. De höginkomsttagare som fascinerats av 1980-talets huligankultur – beskriven i en rad filmer, och ett växande antal självbiografiska och skönlitterära böcker – riskerar att bli mycket besvikna när arenapubliken hos storklubbarna påminner om publiken på en symfonikonsert.

De sista åren har mycket riktigt den europeiska elitfotbollen uppvisat vikande publiksiffror och lägre vinster. Till viss del beror detta på att en del tidigare överentusiasmerade tagit ut sin rätt. Det är helt normalt att underhållningsindustrin går i konjunkturella vågor. Men det kan också

bild: Per-Olof Larsson

bero på att denna inneboende motsättning slår igenom: de höjda biljettpriserna leder till mer uttunnad stämning på arenorna, vilket gör att de överges även av de höginkomsttagare som frälstes under det expansiva 1990-talet. Klubbarna har tagit supportrarnas intensiva och konstanta lojalitet för given – man har ju utgått från att man befunnit sig i en monopolsituation vad gäller deras kärlek – och därmed satsat på att snarare tillfredsställa andra intressenter i industrin. Utsugningen av "fotbollsproletariatet" kan således ha gått för långt.

FOTBOLLSKAPITALISTERNA

Vad som gör fotbollsindustrin extra känslig för de kapitalister som verkar i den är att marknaden är så beroende av en mycket svårkontrollerbar faktor: sportlig framgång. Men även sportliga framgångar kan köpas för pengar, om man är tillräckligt duktig och lyckligt lottad på den internationella spelarmarknaden. Vid uteblivna framgångar är investeringar i nya storspelare det absolut främsta vapnet, och till detta behövs kapital – det är genom denna förmåga att värva som skillnaden mellan stora och små kapitalister blir

synlig inom fotbollsindustrin. Idag kostar de bästa fotbollsspelarna uppemot en halv miljard kronor. Ofta infinner sig därmed en kapprustningseffekt mellan klubbarna, där bara de rikaste har råd att följa med och bjuda över de andra. Med den ökade kapitalkoncentrationen, som marknadsmekanismer ständigt ger upphov till, är detta ett sätt att skapa monopol inom fotbollsindustrin.

MONOPOLISERING

Studerar man topplaceringarna inom de olika ligorna har koncentrationen av antalet vinnare ökat betydligt under senare år – det vill säga de troliga vinnarna av de europeiska ligorna blir allt enklare att förutse. I engelska Premier League är det bara åtta klubbar som hamnat på de fem första platserna de senaste fem säsongerna (och av dessa är det tre som har en placering var – i princip domineras alltså ligan av fem klubbar). Man får gå så långt tillbaka som till säsongen 1994/95 för att hitta en annan klubb än Chelsea, Arsenal eller Manchester United som serievinnare. I Italien är mönstret ett liknande, med Juventus, Milan, Inter och Roma som ständiga toppkonkurrenter, och med tio klubbar bland de fem bästa

bild: anonym FC Paulisupporter

de senaste fem åren. I Tyskland är motsvarande siffra nio, i Frankrike tio. Spanska ligan är den liga som sticker ut – 13 olika klubbar har innehaft en tätplacering de senaste fem åren. Sammantaget har den här utvecklingen givetvis gjort sporten mindre spännande, och kan vara en orsak till de vikande publiksiffrorna.

Utvecklingen mot denna framgångskoncentration beror på fördelningen av TV-pengarna. Det har uppstått ett symbiotiskt förhållande mellan TV-bolagen och ett antal storklubbar; ett förhållande som underminerar den tävlingsmässiga balansen och blivit till ett problem för hela industrin. Medan TV-kanaler tidigare fick konkurrera om ett rätt begränsat sändningsutrymme, blev det under 1990-talet snarare en konkurrens mellan många TV-kanaler om ett begränsat attraktivt programutbud. Detta höjde enligt konventionella marknadsmekanismer bytesvärdet på dessa program, och det samlade värdet av kontrakten på Europas ligor är idag kring 30 miljarder kronor. I engelska Premier League mer än tiotubbladades inkomsterna från TV-rättigheterna under de tio första åren (1992-2002).

Med de ökade intäkterna för klubbarna i de högre ligorna har det alltså i flera länder uppstått ett litet skikt med superklubbar. Anledningen till detta är att TV-pengarna i ligorna fördelas allt mindre rättvist, ofta enligt principen "allt mer till de redan rika". Denna elitism manifesterar sig i att de klubbar det går bäst för får allt större del av den växande ekonomiska

kakan. Detta går att visa genom att studera hur mycket mer den bäst betalda klubben får från TV-bolagen i jämförelse med de sämst betalda. Siffrorna visar entydigt på en ekonomisk polarisering i de stora europeiska ligorna; i Premier League steg skillnaden från 118 procent 1993 till 142 procent 2001. Adderar man sedan effekten av att de mest framgångsrika klubbarna kvalificerar sig till de europeiska internationella cuperna – främst Champions League där de riktigt stora pengarna finns – ökar avståndet än mer. Till detta kommer effekten av att klubbar som faller ner från de övre divisionerna ofta har fallskärmsavtal för att skydda sina ekonomier. Detta gör det svårt för klubbarna i de nedre divisionerna att konkurrera med nykomlingarna ovanifrån, och leder till en jojo-effekt för de klubbar som faller ur högsta divisionen. Väl uppe igen har de nämligen ett sämre utgångsläge än de som hållit sig kvar och riskerar falla ur på nytt. Ligorna tenderar därmed enligt denna marknadslogik att skikta sig: Storklubbarna som kämpar om topplaceringarna, ett skikt som ständigt åker upp och ned och ett mellanskikt som dröjer sig kvar år efter år.

Ett intressant fenomen är att Tyskland uppenbart halkar efter i de internationella cuperna. De tyska lagen får år från år allt svårare att avancera i Champions League. De tyska storklubbarna, med Bayern München i spetsen, är övertygade om vad detta beror på; en mycket mindre del av TV-pengarna i Tyskland går till toppklubbarna än i de andra stora europeiska ligorna, och man

vill därför ha en fördelning som mer motsvarar situationen utomlands. Givetvis tittar de större svenska klubbarna åt samma håll. För bara ett år sedan ondgjorde sig Patric Ljungström, marknadschef för Hammarby Fotboll AB, över att de svenska TV-pengarna fördelades alltför lika i förhållande till hur olika publikdragande lagen var till arenor och TV-apparater. "Om vi ska ställa upp på [centrala avtal] hädanefter, krävs en intäktsfördelning som inte är rättvis i kronor, utan rättvis i förhållande till varumärke, media-exponering och publikintresse", argumenterade han i Offside.

TV-INTÄKTERNA

Dessa önskemål är dock ett tecken på att storklubbarna har ett motsatt intresse mot de flesta supporters. Det mer skeva fördelningssystemet är strukturerat för att kontinuerligt stärka de starkaste föreningarna ekonomiskt, vilket förminskar det sportsliga inslaget i vem som vinner ligan och följaktligen gör ligan mindre spännande. Det stora uppsvinget bland publiken i allsvenskan kan i viss utsträckning förklaras av det faktum att flera olika klubbar har konkurrerat om de främsta platserna åren innan Djurgårdens dominans inleddes. Den tilltagande snedfördelningen av intäkterna i de stora ligorna är sålunda ytterligare en inneboende motsättning i fotbollsindustrin: mer publik ger mer pengar då TV-värdet ökar, men detta ger en koncentration av vinnare som i sin tur ger en mindre spännande liga – och i slutändan mindre publik.

TV-avtalen har också vidgat skillnaderna mellan stora och små fotbollsnationer. Då TV-marknaden i stora länder är mer lukrativa, kan klubbarna där få mycket högre inkomster. I exempelvis Holland utgör TV-inkomsterna endast 12 procent av de totala intäkterna för klubbarna, och i Danmark bara 4 procent, jämfört med 39 procent i Storbritannien, 54 i Italien, 51 i Spanien och 45 i Tyskland. Utöver detta fördelas pengarna från inkomsterna i Champions League även efter hur stora de inhemska TV-marknaderna är, vilket gör att ett lag från ett mindre land får mindre pengar än ett lag från ett stort, oavsett de sportsliga resultaten. Detta gör klubbarna i små länder mer beroende både av sponsorer och läktarpublik, vilket gör att supporters får starkare ställning och kan se till att hålla nere biljettpriserna, och därmed ytterligare försvåra för klubbarna i den internationella konkurrensen. Det blir därmed än färre klubbar i den internationella toppen.

För toppklubbarna i länder som Sverige är det givetvis paradoxalt att inkomsterna till klubbarna i mindre länder är beroende av den inhemska TV-marknadens storlek, samtidigt som arbetsmarknaden för fotbollsspelare är gemensam i hela världen. Därför har det nu under en längre tid stötts och blötts förslag om att skapa en "atlantisk" liga för klubbar från Portugal, Holland, Belgien, Skottland, Irland, Danmark, Norge och Sverige. Av olika skäl har denna hittills inte realiserats, mest för att mindre klubbar i de olika länderna satt sig till motvärn. En halvmesyrr mellan de skandinaviska länderna har emellertid sett dagens ljus; Royal League. För att

undvika konflikter inom de nationella förbunden spelar denna dock vintertid när de inhemska ligorna har uppehåll.

På ett liknande sätt vore det att ta konsekvenserna av den uppstådda oligopolsituationen bland de europeiska storklubbarna att skapa en hermetiskt sluten internationell superliga, som lagen inte kunde åka ur. Detta skulle dessutom förmodligen minska kapprustningstrycket. Uefa har emellertid hittills kraftigt emotsatt sig sådana strukturella förändringar, förmodligen eftersom förbundet är medvetet om hur illa detta skulle uppfattas av fansen. Det är emellertid inte en omöjlighet att superklubborganisationen G14, som har ett mer kortsiktigt och snävt profitperspektiv, inom en snar framtid utmanar Uefa på den punkten.

Motsättningen mellan Uefa och G14 motsvarar på sätt och vis motsättningen mellan samhälle och kapital, då Uefa i viss utsträckning representerar ett större fotbollsintresse där även spelare, publik och breddidrotten ingår. Men snarare handlar detta om en strid mellan olika kapitalägargrupper – Uefa representerar de olika nationella förbunden, och där har de medelstora klubbarna mycket makt. Det ligger i deras intresse mer än i storklubbarnas att lönekostnaderna inte skenar iväg, och man vill framför allt ha en mer jämn fördelning av TV-pengarna. Samtidigt lever man i stor skräck för att superklubbarna packar och drar och startar en sluten liga efter amerikansk modell. Denna liga skulle kunna förhandla till sig en stor del av TV- och sponsorintäkter, och för alltid frysa gapet mellan de stora och medelstora klubbarna. Mycket tyder på att motsättningar mellan Uefa och G14 snart eskalerar – EU har genom den portugisiska idrottsministern Arnaut tagit fram ett förslag som utmanar G14 på en rad punkter: man föreslår lönetak för spelarna, skärpt regelverk för övergångssummor, skyldighet för klubbarna att låta landslagen disponera spelarna, lämplighetskontroll av klubbägarna och minimikrav för hur många ”egna produkter” – spelare fostrade i klubbens juniorverksamhet – som måste ingå i laget. Man stärker härmed fotbollsförbunden och den politiska sfären på storklubbarnas bekostnad och minskar deras handlingsutrymme genom att begränsa effekterna av deras ekonomiska styrka. Det är svårt att sia om vad som händer om detta förslag skulle drivas igenom. Om G14:s motdrag vore att bilda en egen liga skulle detta vara en dålig tidpunkt – inte ens

storklubbarnas egna fans vill ha en sådan (det blir i princip omöjligt även för den mer förmögna medelklassen att följa sitt lags bortamatcher), och i tider med vikande publiksiffror är det nog alltför vågat.

FUSKET

Fotbollsindustrin är, trots möjligheten till spelarinvesteringar, en högriskaktivitet för kapitalisterna. Som exemplet Real Madrid har visat (man har konsekvent värvat i princip de största stjärnorna i världen – Luis Figo, David Beckham, Zinedine Zidane – utan att lyckas vinna spanska ligan sedan säsongen 2002/2003) spelar det ibland ingen roll hur mycket pengar som plöjs ned i ett lag; matchen avgörs fortfarande på plan under 90 minuters spel. Frestelsen att söka alternativa vägar för att förbättra resultaten blir därför enorma, och det finns tydliga tecken på en ökad användning av dopningspreparat och på att man försöker utsätta domarkåren för påtryckningar. Ingenstans har detta varit tydligare än i Italien, och en av de största mutskandalerna som skakat den italienska ligan håller på att rullas upp just i skrivande stund. Mutskandaler har alltid förekommit i Italien och det är därför lätt att tro att detta inte har med fot-

bollens industrialisering att göra. Då glömmar man emellertid att det tidigare oftast varit externa intressenter, framför allt maffian, som försökt manipulera resultat i syfte att vinna pengar i vadslagning och spel. Numera är det fotbollsindustrin själv som inte skyr några medel i jakten på sportliga och ekonomiska vinster.

I Italien ägs eller kontrolleras de stora klubbarna fortfarande av individer eller familjer; antingen direkt eller också indirekt via företagsgrupperingar. Inter i Milano står exempelvis nära familjen Moriatti, Juventus kontrolleras av Fiats ägare Agnelli och AC Milan styrs av före detta premiärministern och mediemogulen Silvio Berlusconi. Den här ägarstrukturen leder till att kapprustningen i spelarmaterialet är värst i Italien, då enskilda ägare ofta också är supportrar och inte alltid agerar som logiska kapitalister. Detta gör lönerna och övergångssummorna extremt höga i italienska Serie A. Att trissa upp lönerna kan vara logiskt från en enskild klubs perspektiv så till vida att det attraherar bra spelare, men det får konsekvenser för alla i ligan och för hela fotbollsindustrin. När vissa klubbar inte följer med i kapprustningen uppstår en oligopolsituation vad gäller att dra till sig bra spelare. Detta gäller förvisso även i spanska ligan, där storklubbarna Barcelona och Real Madrid är medlemsstyrda föreningar.

Med de högre insatserna följer också en ökad risk, och ett större incitament till fusk. Tydligast i detta fall är Turinklubben Juventus – där Zlatan Ibrahimovic spelar – som mycket riktigt också hamnat i centrum i dagens italienska mutskandal. Det kan låta avundsjukt när det hysteriskt upprepas av fans till andra klubbar, som på sajten www.antijuve.com där man offentligt lagrar ”bevisföringen” om Juventus fuskande, men att Juventus sedan länge har ägnat sig åt domarfusk genom mutor är ställt bortom allt rimligt tvivel. Under hela 1990-talet

Framgångskoncentration i engelska Premier League.

Plats	2005/2006	2004/2005	2003/2004	2002/2003	2001/2002
1	Chelsea	Chelsea	Arsenal	Manchester U	Arsenal
2	Manchester U	Arsenal	Chelsea	Arsenal	Liverpool
3	Liverpool	Manchester U	Manchester U	Newcastle	Manchester U
4	Arsenal	Everton	Liverpool	Chelsea	Newcastle
5	Tottenham	Liverpool	Newcastle	Liverpool	Leeds

har "Den Gamla Damen" vunnit avgörande matcher på extremt tveksamma domslut – bortdömda mål, tilldömda straffar, domare som inte blåst för uppenbara regelvidrigheter. På ett sätt kan detta ses som en parallell till de mutor som familjen Agnelli alltid delat ut till politiker och intressenter i Italien.

AC Milan har under Berlusconi lagt sig till med en mer modern och sofistikerad strategi för att påverka domarkåren indirekt; klubben manipulerar konsekvent pressen. Man erbjuder journalisterna de bästa platserna på arenan, ser till att personliga matchvärdinnor håller dem på gott humör, låter pressen få exklusiva träffar med spelarna, är noga med att koreografera matchernas inramning, etc. Får man pressen att imponeras av klubben kan sporttidningarna ut-

sätta enskilda domare för ett exempellöst drev om man får för sig att de begår misstag. Och med tanke på att domare – som fortfarande är relativt lågbetalda – i allt större utsträckning utsätts för påhopp och mordhot, blir det enklare för dem att döma så som storklubbarna önskar. Mario Sconceri, tidigare redaktör för den rikstäckande italienska tidningen Corriere dello Sport, har uppskattat att ett lag kan vinna så mycket som sex extra poäng per säsong genom att manipulera pressen på detta vis.

Vid sidan av dagens mut- och påtryckningsanklagelser var Juventus dessutom nyligen indragen i en av sportens största dopningskandaler. De flesta bedömare anser att den dopning som kunnat kartläggas förmodligen bara är toppen på ett isberg. Misstankarna om att Juventus

använde otillåtna preparat växte konsekvent under hela 1990-talet, men eskalerade efter att Romas tränare Zdenek Zeman 1998 öppet anklagat Juventusspelarna Alessandro Del Piero och Gianluca Vialli för att vara dopade. "Numera är fotbollen mer en industri än en sport. Det finns direktörer och spelare som sätter pengar och framgång högre än hälsan", argumenterade Zeman vidare. Åklagarmyndigheten började förbereda ett åtal, som slutade med att Juventus klubbblåkare Agricola dömdes till fängelse 2004 för att ha använt blod doping på spelarna. Under rättegången framkom också att spelarna fått en rad skadligt höga doser av tillåtna preparat som Neoton och kreatin. Flera högt placerade i Juventus hierarkin återfanns på de anklagades bänk och imperiet skakade då betänkligt i grunden.

DE NEDRE REGIONERNA

Sverige saknar riktiga storklubbar, och någon svensk klubb finns inte idag ens i närheten av att kunna bli upptagen i G14. Samtidigt har också strukturerna för den mer småskaliga elitfotbollen marknadsanpassats – med nya ägargrupper, nya supportergrupper, börsintroducering och tilltalande medialisering. Exempelvis räddades Hammarby Fotboll AB från konkurs av att AEG gick in som ägare och sköt till kapital. AEG är en gigant inom den internationella underhållnings- och sportindustrin och dominerar exempelvis den amerikanska ligan i europeisk fotboll. AEG ägs av Philip Anschutz, en synnerligen osympatisk karaktär. Han har blivit en av världens rikaste män genom ett imperium baserat på förmögenheter från olje, fastighets- och telekombranscherna, och tillhör den republikanska högern i USA. Anschutz stödjer vapenlobbyn NRA, värnar om kärnfamiljen och har agerat mot homosexuellas rättigheter. Han är visserligen en entusiast och förkämpe för sporten, men knappast en person man normalt associerar med den pseudoproletära rod-darklubben från Söder i Stockholm. Anschutz är ett extremt exempel på de nya tiderna i svensk fotboll.

Fortfarande är dock många av de svenska fotbollskapitalisterna nästan lika passionsstyrda som sina supportrar, och följaktligen – i likhet med situationen i Italien – undermåliga i sin roll som kapitalister. Sportsliga framgångar har för dessa klubbledare ett externt värde utanför räkneböckerna. Detta medför att så fort en klubb uppnår något så när ekonomisk stabilitet blir frestelsen alltför stor att köpa in än fler och än bättre spelare och tränare eller satsa kapitalet i ett överoptimistiskt kalkylerat arenaprojekt. De större svenska klubbarna kanske kan klara av detta hyfsat, men de mindre måste också ibland agera enligt denna kapitalistiska kapprustningslogik. Detta leder till att man ständigt måste underbalansera budgeten med spelarköp och löner för att inte riskera halka ur allsvenskan. I Sverige har beteendet fått det träffande epitetet "ekonomisk dopning": klubbar som satsar pengar utöver de ramar en sund budget anger har en fördel jämfört med de klubbar som inte vågar sig på samma riskprojekt, och därmed åker de feiga – men sunda – klubbarna ur högsta serien.

Till sist infinner sig emellertid kraschen även för de högt satsande klubbarna: i Helsingborg fick kommunen gå in som ekonomisk garant, och Örebro SK tvångsnedflyttades då fotbolls-förbundet underkände klubbens balansräkning (förvisso mycket tveksamt, fotbolls-förbundet fick hela tiden ändra sin anklagelseakt för att fälla ÖSK i de olika instanserna målet drogs genom). Nyligen hamnade Enskede i rampljuset – mest för att före detta finansministern Bo Ringholm ingick i styrelsen – för att man betalade sina spelare med svarta pengar. Detta så långt ned i seriesystemet som division 2 där industrialiseringsprocessen ännu knappt ens tagit fart!

Fotbollens industrialisering har också medfört att klubbarnas ungdomsverksamhet professionaliserats, och blivit allt mer inställd på att tjäna pengar. Elitklubbarna skär ned på ungdomsverksamheten till ett minimum för att göra sig så lönsamma som möjligt. De ungdomar som finns kvar har i allt större utsträckning gallrats ut redan från mycket låg ålder och man ställer ofta orimliga krav på hur mycket de bör träna. Vinsttänkandet har definitivt smugit sig ned i breddidrotten.

MOTSTÅNDSKULTUR OCH SAMFÖRSTÅND

Sammantaget kan man sålunda finna två huvudsakliga inneboende motsättningar som manifesterar sig i den moderna fotbollsindustrin. För det första tenderar de höjda priserna att skapa en ny fotbollspublik, vilket utarmar stämningen på läktarna och leder till en sämre fotbollsupplevelse för dem som kommer till arenorna eller följer matchen på TV.

För det andra skapar de ökande inkomsterna en mer skev fördelning av pengarna, som leder till att konkurrensmöjligheterna minskar – vilket går på tvärs mot den spänning som sportslig tävlan skall innebära. Bägge dessa motsättningar grundar sig i det motsatta intresset mellan kapitalister och alla de vars arbete och entusiasm (i synnerhet supportrar) är en förutsättning för branschens lönsamhet. Det är intressemotsättningar som ibland eskalerar i öppen strid.

WIMBLEDON FC

Den brutala kapitaliseringsprocessen av elitfotbollen har naturligtvis också bjudit på en del barnsjukdomar. Det mest famösa exemplet på detta är antagligen utvecklingen inom Londonklubben Wimbledon FC. År 2001 deklarerade ägarna att de tänkte flytta klubben till staden Milton Keynes, ett samhälle halvvägs till Birmingham. Rötterna till det här beslutet sträcker sig egentligen tio år tillbaka i tiden, då klubbens tidigare ägare Sam Hammam 1991 beslöt sig för att flytta klubben från sin gamla hemmaarena Plough Lane för att tillfälligt samsas med Crystal Palace på Selhurst Park. Flytten var enkelt motiverad utifrån den primitiva standarden på Plough Lane, men situationen grumlades av att Hammam också ville sälja den värdefulla marken till en stormarknad. När det gick allt sämre att hitta en ny arena för Wimbledon lät Hammam ventilera idén om att flytta hela klubben till Dublin, Europas enda huvudstad utan en egentlig proffsclubb. En sådan geografisk förflyttning av en idrottsclubb är

inte helt ovanlig i USA, men i Europa, där supporter-kulturen i mycket större utsträckning bygger på lokal förankring, anses det som ett helgerån. Redan när Arsenal bytte arena från Plumstead till Highbury år 1913, i det goda syftet att ta emot fler supportrar, så protesterade många fanns. Nu blev Wimbledonfansen givetvis rasande, och kände att klubbledningen inte lyssnade på dem eller brydde sig om dem.

Innan flytten kunde realiseras sålde emellertid Hammam sitt aktieinnehav i klubben till ett norskt företag, AKERRGI. Norrmännen lät klubben förvaltas av en finansman vid namn Charles Koppel, som aldrig tidigare i sitt liv varit få en fotbollsmatch, och verkade uppenbart oinsatt i de normala relationerna mellan en fotbollsklubb och dess supportrar. Det var Koppel som närde idén om att Milton Keynes var ett bättre alternativ än London – småstaden hade ändå en snabbt växande befolkning, en expansiv lokal ekonomi, många unga invånare och saknade ett lokalt fotbollslag. Han lyckades övertyga de norska ägarna och flytten blev ett faktum.

Norrmännen och Koppel hade väntat sig att en del av supportrarna hade velat följa med och göra den 20 mil långa resan till Milton Keynes varannan match. Så blev det inte. Supportrarna lanserade en mycket sofistikerad kampanj mot fotbollens kommersialisering, och lyckades ta debatten ända in i det brittiska parlamentet, innan man till sist lanserade sin egen klubb, AFC Wimbledon, och började om i det engelska ligasystemets botten. Klubben har idag ett häpnadsväckande publiksnitt på nästan 3 000 åskådare och avancerar genom serierna. Man har sammanlagt 20-talet lag med ungdomslag och damlag inräknade. För Wimbledon FC, som efter flytten döptes om till MK Dons, har utvecklingen istället gått spikrakt nedåt. Minskade publikintäkter ledde till att klubben tvingades under tvångsförvaltning, och de bästa spelarna reades ut till andra klubbar. Efter detta har MK Dons fallit som en sten genom ligasystemet och åkte i år ur den engelska tredjedivisionen, fortsatt avskydda av en hel fotbollsnation, inte bara de egna gamla fansen. Fotbollskapitalet förlorade uppenbarligen striden, medan supportrarna återfann sin kärlek till sporten genom en nygamal klubb.

AUSTRIA SALZBURG

Det finns fler exempel på hur osmidigt nya klubbägare har agerat när de alltför enögt satt fokus på den vinstgenererande verksamheten. Austria Salzburg var på väg mot konkurs och därmed tvångsnedflyttning när energidrycksjätten Red Bulls ägare lyckligtvis gick in och tog över klubben. Trots löften om att den nye ägaren skulle respektera fansen och klubbens historia, så lanserades snabbt både ett nytt namn på laget, ”Red Bull Salzburg”, en ny klubblogga misstänkt lik Red Bulls egen och nya färger till dräkterna. Det gjordes ingenting för att dölja vad det egentliga syftet var – att länka supportrar till klubben eller till fotbollssporten i stort, till konsumeringen av Red Bulls läskedrycker. Man kunde förstås ha startat en egen ny klubb istället, men då hade man enligt regelverket fått börja från serie-

systemets botten, och då hade man inte haft en chans att luta sig mot de gamla fansen för att skapa den nödvändiga glöden på matcherna.

Supportrarna var dock inte beredda att ge sig, men det var inte den nya klubbledningen heller. Stridens brännpunkt blev den om färgerna. Åskådare som kom klädda i de gamla klubbfärgerna lila och vitt, som använts sedan starten på 1930-talet, blev portade från arenan. Supportrarna svarade med att slänga in lilafärgade bengaliska eldar och rökbomber på planen under matcherna och demonstrativt vägra öppna munnen för att heja på laget. Klubbledningen försökte låtsas kompromissa genom att införa lila målvaktsstrumpor (!), något som fansen avfärdade som det trams det var.

I slutändan visade dock klubbledningen att den med störst ekonomiska muskler vinner dragkampen; ståplatserna avskaffades, och många från supportrar karntrupper lämnade arenan för gott. Anledningen till att Red Bull kunde lyckas var splittringen bland fansen – klubben gick bättre sportsligt, och det räckte för att många skulle acceptera nyordningen. Hade supportrarna varit enade hade de givetvis vunnit striden. Nu uppstod istället läktarbråk mellan olika supportergrupper, likt de mellan strejkande och strejkbrytare.

Hela striden om klubbfärgerna kan te sig något barnslig för utomstående. Men det handlar om en strid som är genuint anti-kapitalistisk, och som träffar rätt in i konflikten mellan ”proletariat” och kapital inom fotbollsindustrin. Supportrarna har ett motsatt intresse än de som försöker profitera på dem. Man ska också hålla i minnet att denna strid är långtifrån över – det var de mest stämningsskapande grupperna som lämnade arenan, och klubbledningen för Red Bull Salzburg har täckt deras frånvaro genom inhyrda påhejare, lasershower och maskotar. Detta står dock i skarp kontrast till det som vanligtvis brukar uppfattas som genuin fotbollskultur – genom sin högljudda existens hindrar spektaklen också en sådan kultur från att växa fram – och klubben balanserar förmodligen farligt nära den rand där publiken börjar svika.

MANCHESTER UNITED

Wimbledon, som trots allt spelade något tiotal år i Premier League, eller Austria Salzburg i den obetydliga österrikiska ligan, är emellertid endast medelstora aktörer inom fotbollsindustrin och kriserna som dessa klubbar har fått uppleva kan också avfärdas som barnsjukdomar i öppnandet av en ny kapitalistisk sektor, framdrivna av aktörer som inte förstår grunderna för sin profitskapande verksamhet. Lika lätt går det emellertid inte att avfärda exemplet Manchester United.

Manchester United är världens största fotbollsklubb, fast lokalt förankrad kring superarenan Old Trafford, ”The Theatre of Dreams”, och med tiotals miljoner fans världen över sedan decennier tillbaka. Det är också en av fotbollens mest affärsinriktade klubbar. För bara ett par år sedan framstod Manchester United som ett av de främsta exemplen på en klubb som genomgått en lyckad kommersialisering, och lyftes ständigt fram av de debattörer som förespråkade aktiebolagsformen. Visst protesterade supportrarna

när klubben såldes ut på marknaden och börsintroducerades – styrelsen kände ”the prize of everything, but the value of nothing” enligt supporterklubben dåvarande ordförande – men överlag verkade aktiebolagsformen fungera. Ägandet var mer spritt än för någon annan börsnoterad förening i Storbritannien och insynen i klubbens verksamhet hade ökat betydligt. Klubben förde en kontinuerlig dialog med supporterarnas ägarförening Shareholders United, och stora satsningar gjordes på klubbens ungdomsverksamhet. Klubben är även världens mest vinstgivande, exempelvis noterade man hela 540 miljoner kronor i profit år 2003 och kunde därmed betala tillbaka till de aktieägande supporterarna.

Men det spridda ägandet till trots är det långt ifrån omöjligt för superkapitalister att skaffa sig inflytande. Och det var precis vad som hände – en skrupelfri miljardär som aldrig satt sin fot i Manchester, amerikan dessutom, vid namn Malcolm Glazer, har tagit över United. De som tidigare lyfte fram Man United som ett positivt exempel har definitivt tystnat. Fansen har demonstrerat, bojkottat matcher och i likhet med supporterarna till Wimbledon FC startat sin egen alternativa klubb, FC United.

Glazer började manövrera i förhållande till Manchester United på allvar 2003, när han ökade sitt aktieinnehav från 2,9 till 9,7 procent, och satte därmed genast skräck i supporterarna. Till skillnad från många andra fotbollskapitalister – exempelvis Roman Abramovich, den ryske oljemiljardär som håller Chelsea FC under armarna – är Glazer totalt ointresserad av sporten och bryr sig enbart om den som ett sätt att tjäna pengar. Som ägare till det amerikanska fotbollslaget Tampa Bay gjorde han sig känd för att suga ut fansen till bristningsgränsen, tills laget var det i särklass dyraste att se i hela ligan. Risken fanns dessutom att han tänkte finansiera köpet av Manchester United med stora lån för att sedan föra över dessa på klubben. Detta skulle minska risken för honom själv, men sätta klubben under stor press om framgångarna uteblev. Shareholders United (som tidigare lyckats stoppa mediemogulen Rupert Murdoch från att ta över föreningen) och en del mer militanta supportergrupperingars insåg faran och började agera. Man stormade och blockerade klubbshopen vid Old Trafford, brände amerikanska flaggor på matcherna, gav sig på Uniteds sponsorer Nike, Vodafone och Ladbrokes och terroriserade Glazers engelska rådgivare med allt från diverse spexiga upptåg (som att beställa mängder med obetalda pizzor till deras kontor) till direkta mordhot. Man försökte också stärka sitt eget aktieinnehav. Allt förgäves – klubben föll till sist i Glazers händer.

På grund av de tydliga krösuskonnotationerna kring Glazer är det kanske inte konstigt att de förtvivlade supporterarnas protester tagit sig så tydliga radikala uttryck, åtminstone i ord. Det är också en enorm kontrast mellan FC United amatörmatcher som samlar klassisk brittisk arbetarklass, och de tillställningar på Old Trafford som går av stapeln framför kostymnissar och japanska turister. Ändå är utvecklingen bland supporter kärnan kliven; har man älskat United

sedan barnben är det svårt att bryta med klubben, även om inträdet är så högt att man inte längre har råd att gå på matcherna. Detta gör det givetvis svårt att formera sig i någon form av mer långsiktig protesterörelse.

FC KÖPENHAMN

Det finns dock kommersiellt drivna klubbar som insett det långsiktiga värdet av supporterarna som stämningsskapare, och av betydelsen av att nyrekrytera unga fans, och som därför tacklat kommersialiseringen på motsatt sätt än Wimbledon FC och Red Bull Salzburg. Ett sådant exempel är FC Köpenhamn, en av Danmarks två storklubbar (den andra är Brøndby). Det är kanske något förvånande, men den danska ligan är en av de mest kommersiellt inriktade i Europa, och endast Storbritannien har högre andel börsnoterade klubbar i högsta ligan. FC Köpenhamn är inget undantag utan prioriterar starkt de finansiella och ekonomiska aspekterna i klubbens drift. Man har sedan 1997 fastlagt en policy för klubben som säger att de finansiella aspekterna är överordnade framgångarna på plan.

Samtidigt har man insett betydelsen av att utveckla och vårda relationerna med företagets ”kunder”, supporterarna, istället för att ta fansen för givna. Man försöker konsekvent odla dessa relationer. Ett noterbart exempel på detta är klackens fysiska placering på arenan. I normalfallet brukar denna supporterarnas mest högljudda del få hålla till längs arenans kortsidor eller hörn. Där är sikten sämst, därför är av tradition biljettpriset lägre. Där brukade också ståplatsläktarna vara belägna. Och, eftersom klacken brukar utgöras av yngre supporters med lägre inkomster, har det blivit naturligt för dem att samlas där. I FC Köpenhamn har klubben emellertid gett klacken den absolut bästa placeringen på stadion, på Freedgaard tribunen eller Nedre C. Det man förlorar på att sälja ut dessa platser till ett uppenbart underpris tar man igen genom att fansen känner sig nöjda och kommer tillbaka, men också genom att klacken på detta sätt tydligt hamnar i kamerornas blickfång under själva matchen. FC Köpenhamn har insett att klacken och den stämning den sprider är en mycket stor del av den ”helhetsprodukt” man vill sälja. Supporterarna genererar således mest värde åt klubben på denna läktarplats.

Sedan finns ytterligare exempel på hur nitiskt FC Köpenhamn vinnlägger sig om att alla supporter skall få en god fotbollsupplevelse på stadion: familjeläktaren är mer än bara ett slutet inhägnat område utan innehåller barnunderhållning som står i klass med Tivoli. Barnen får träffa sina favoriter från barnprogrammen på TV, ansiktsmålas, delta i straffläggningstävlingar, äta godis, etc, medan föräldrarna kan koppla av vid ”Carlberg Corner”. Sammantaget gör detta att FC Köpenhamn kan sägas vara en fotbollsmässig parallell till någon form av socialdemokratisk samförståndspolitik – fotbollens fortsatta industrialisering går vidare med supportergruppernas goda minne, då de själva kan acceptera att bidra till profitskapandet åt kapitalisterna med tanke på att de ändå fortsatt får tillgodogöra sig de icke-ekonomiska frukterna i form av god fot-

bollssunderhållning till ett överkomligt pris. Hur länge denna samförståndsanda håller i sig är dock svårt att sja om. När de sportsliga framgångarna uteblir måste klubben få intäkter från annat håll, och då kan supporterarna givetvis komma i kläm.

FC ST PAULI OCH PROFANS

Den mest accentuerade antikapitalismen inom fotbollsindustrin har förmodligen funnits i Tyskland. Trots att den tyska marknaden är gigantisk – Bundesliga är världens mest publikdragande liga – så dominerar fotbollen fortfarande av ståplatspublik, låga biljettpriser och samlade matchomgångar. Men det har krävts organiserade strider av fotbollssupporterarna för att behålla det så.

Det fanns klubbar där fansen bröt med det gängse mönstret av tilltagande fascism på arenorna under 1980-talet, och istället odlade en alternativ, antifascistisk och vänstervriden kultur. Det mest tydliga exemplet är förmodligen FC St Pauli i Hamburg, vars punkiga framtoning har gett klubben en ytterst kosmopolitisk anhängarskara. Kring den oberoende tidningen *Millerntor Roar* samlades supporterar som först vände sig mot högerextremism och polisvåld och senare mot den tilltagande kommersialiseringen. Man lyckades få bort souvenirshopen från arenan, förhindra en stadieomflyttning och införde rabatterade biljettpriser för arbetslösa. Rasister och nynazister portades från matcherna. Tidningen fick efterföljare kring andra klubbar runt om i hela landet, vilket ledde till vänsterpolitiska supportergrupper (och även huliganfirmor) över hela Tyskland. År 1991, samma år som Bundesliga sålde ut TV-rättigheterna, samlades dessa grupper på St Pauli-fansens initiativ till en gemensam kongress och delade ut utmärkelsen ”den gyllene batongen” till den polismyndighet man ansett stått för de grövsta övergreppen under säsongen. Detta möte blev starten till Baff – Bündnis Antirassistische Fussball Fans. Senare stöptes man om till den bredare organisationen ProFans.

Baff och ProFans lyckades via diverse medianpassade aktioner skapa så pass mycket uppmärksamhet att man blev en kraft att räkna med inom tysk fotboll. Genom att stoppa en vänskapslandskamp mellan Tyskland och England, som skulle hållits på Hitlers födelsedag 20 maj 1994, fick man till en ordentlig markering gentemot de fascistiska supportergrupperingarna. Man protesterade med banderoller och flygblad utanför Uefas kontor i Genève mot avskaffandet av ståplats, fick media med sig och lyckades vinna striden mot det tyska fotbollsförbundet. En bojkottkampanj mot kabel-TV ledde till bevarandet av samlade matchomgångar, så supporterarna enklare kunde ta sig till bortamatcher. ProFans har alltså lagt sig vinn om att driva frågor som att bevara ståplats, hålla biljettpriserna nere och behålla de samlade matchomgångarna – precis det som i andra länder förändrat publiken och supporterkulturen.

ANTI-KAPITALISM

Wimbledon och Manchester United är inom en snar framtid kanske inte de enda engelska klub-

bar som gett upphov till utbrytarklubbar; bland fansen till Manchester City, Newcastle och Middlesborough är diskussionen i full gång, och missnöjet med att stämningen försvunnit från arenorna finns närvarande i snart sagt varenda engelsk klubb i de högsta ligorna. Det är mycket möjligt att det vi sett hittills bara är toppen på ett brittiskt isberg. Supportrarna verkar trivas med sina nya, egna föreningar. Man har tagit sin klubbkärlek tillbaka och ryckt bort den från den kapitalistiska ekonomin och den profitskapande verksamheten. Detta kanske är det mest definitiva sättet för "fotbollens egendomslösa" att göra motstånd – genom att vägra heja på sitt gamla lag och byta till ett nytt bryter man monopolsituationen. Dock är detta ingen enkel strategi. Som exemplet Austria Salzburg visar är det lätt för dem som sätter sig upp mot kommersialiseringen att få stora grupperingar fans emot sig, och även supporterskarnorna till Manchester United är mycket klivna i sin inställning till FC United. "Att byta lag" anses inom supporterkreter vara grovt förräderi, fullkomligt förkastligt och helt oacceptabelt, åtminstone för vuxna.

Skolboksexemplet på hur man bör agera – och det som påminner om proletär kamp i det normala arbetslivet – är istället det tyska. Istället för att starta egna, frikopplade och arbetarägda småföretag har strejkvapnet varit det mest effektiva i den antikapitalistiska kampen. Så lär det långsiktigt vara även inom fotbollen. Frågan är dock om supportrarna anser kampen tillräckligt betydelsefull i längden. Till skillnad från fotbollsindustrins kapitalister får de inte sitt dagliga bröd genom sitt supporterskap. Man kan leva också utan fotboll. Detta leder till ett sämre utgångsläge.

Risken finns att VM i sommar blir början till slutet för de tyska protesterna. ProFans har motsatt sig detta "Geldmeisterschaft" (Pengarämskap) från början och avfärdat det som ett kommersiellt jippo för de pengastinna. Samtidigt har det investerats i nya arenor, och dessa måste börja återbetala sig efter mästerskapets slut – förmodligen genom högre entrépriser och splittrade matchomgångar för att öka TV-intäkterna. Vidare finns det en inte obefintlig risk för att Tyskland trots generös lottning misslyckas i turneringen. Skulden kommer då att falla på den tyska ligan där de flesta i tyska landslaget spelar till vardags. Fotbollskapitalisterna kommer tala sig varma för en mer sned fördelning av TV-inkomsterna, i syfte att skapa fler storklubbar i Tyskland och därmed ge fler spelare tillfälle att pröva sig mot den internationella eliten.

För socialister är det givetvis aktuellt att ställa frågan i vilken mån engagemang mot fotbollskapitalismen kan radikaliserat supportergrupperna, och ge upphov till en mer allmän anti-kapitalism. Hittills har snarast det omvända exemplet varit tydligare, med systemkritiska aktivister som tagit med sin agenda till läktarplats; flera av de protester som ägt rum mot fotbollens kommersialisering har lutat sig mot engagerade vänsteraktivister, som ju har vana av att kunna kanalisera protester och bygga massrörelser. Men här finns också ett utrymme för samverkan mellan supportergrupper, breddidrotten och

anti-kapitalistiska krafter i någon form av folk-rörelsesamverkan. Det finns många andra potentiella allierade som drabbas av samma kommersialisering som supportrarna. Med en utstuderad och driven systemkritik kan i framtiden supportergrupper medvetandegöras om att det är kapitalismen och marknadskrafterna som i grunden utarmar deras sport. I tider då allmänt systemkritiska tankar vinner terräng så radikaliseras människor på en mängd skiftande och oväntade sätt. Kraften i "68-upproret" grundade sig mycket på att det var ett så brett ifrågasättande över alla möjliga fält; ekonomisk kamp, socialpolitik, kultur, tredje världen, fredsrörelsen, anti-konformism med mera. Det drog in människor på skilda sätt, från olika håll, i en anti-kapitalistisk huvudfåra.

VÄRLDSMÄSTERSKAPET

De ovan anförda citatet från Kommunistiska Manifestet ovan avslutas med hur kapitalismen gett "alla länders produktion och konsumtion kosmopolitisk gestalt". Den kapitalistiska logiken har även gjort produktionen och konsumtionen av fotboll till en profitskapande verksamhet som med kommersialiseringen av sporten gjort den strömlinjeformad över hela världen. Det tidigare klassiska "brasilianska" spelet har europeiserats och blivit mer av en lagmaskin och det europeiska har blivit mer tekniskt skickligt. Det skandinaviska kollektivistiska självuppoftande spelmodellen har blivit allt mer individuell. Detta gör VM något tråkigare. Allt fler spelare är verk samma långt utanför de länder de representerar i landslagen och har allt mindre kopplingar till dessa länder. Landslagen, som bygger på nationer, borde rimligtvis förlora i intresse när nationerna blir allt mer överspelade som historiska konstruktioner i takt med att globaliseringen fortskrider.

Mycket talar också för att så är fallet. Studerar man den svenska supporterulturens huvudsakliga portal, www.svenskafans.com, så är det tydligt att internationella klubblag har svenska följelagare, som är minst lika hängivna sina favoritklubbar som de svenska klubbarnas supportrar. Landslagets supporterkultur är dessutom långt ifrån lika välutvecklad. Många på sajten uttalar konsekvent och kategoriskt att de känner mer för sina engelska eller italienska klubblag än de gör för svenska landslaget. Men svenskafans är långt ifrån representativt för hela befolkningen: fotbolls-VM fortsätter att vara sportens absolut största evenemang, och det drar massor med publik som annars inte följer klubb fotboll. Vidare har också globaliseringen lett till att vissa lokala identiteter snarare förstärkts än upplöst. Kanske identifikationen med Sverige, och därmed med landslaget, blir allt viktigare när det känns som att nationsgränserna upplöses?

Det största hotet mot fotbolls-VM:s framtid är snarare den tilltagande kommersialiseringen. Det finns inte lika mycket pengar i landslagsfotbollen som i klubb fotbollen, och det är svårt för kapitalet att hitta sätt att profitera på landslagsfotboll. Istället är det en arena för individuella spelare att försöka synas så mycket som möjlig, och stärka sig själva som personliga varumär-

ken. De mäktiga klubbarna har snarast ett intresse av att det spelas så lite landslagsfotboll som möjligt – deras dyrgripar till spelare blir utslitna, eller till och med skadade, på landskamperna. G14-gruppen har redan markerat att man kan komma att begära ekonomisk ersättning för spelarskador, och ofta försöker storklubbarna få klubbens läkare att upptäcka en skada på den individuella spelaren så att han måste rehabiliteras istället för att spela landskamp. När landslagen inte får tillgång till de bästa spelarna för kval- och träningsmatcher blir landslagsfotbollen inte lika välspelad och kvalitetsskillnaden mot klubb fotbollen allt mer uppenbar för publiken. Framtiden ser i så fall ljusare ut för landslag som USA:s och Japans, där klubb lagens makt begränsas av starka förbund. Förbunden försöker se till att trupperna spelar ihop sig ordentligt inför mästerskap, och det finns också ekonomiska resurser att satsa på landslagen. Och i en värld där pengar styr är sannolikheten stor att den här strategin betalar sig, till alla europeiska och sydamerikanska fotbollsfans besvikelse. Förmodligen inte i detta VM, men i en inte allt för avlägsen framtid. ■

LITTERATUR:

Många av exemplen i den här artikeln baserar sig på reportage i den utmärkta svenska supporter tidningen *Offside*. Sifferexemplen kommer i de flesta fall från Stephen Morrors bok *The Peoples Game? Football, Finance and Society*. Det finns emellertid en uppsjö av både ekonomisk, sociologisk och sportvetenskaplig litteratur som diskuterar fotbollens förändring; för att på svenska kontinuerligt följa utgången och debatten rekommenderas www.idrottsforum.org.

EN HELT ANNAN FOTBOLLSVÄRLD.

Långt bortom elitfotbollen på en myriad av gropiga gräsplaner och grusiga sandplaner runt om i världen pågår det eviga vardagsliret. Där lägger föräldrar och tränare ner de miljontals oavlönade arbetstimmar som utgör förutsättningen för skapandet av toppligornas och mästerskapens stjärnglans. Kjell Pettersson tecknar en bild från fotbollens bas.

Så här i VM-tider kommer allt fokus att riktas mot Tyskland. Men det finns också en helt annan fotbollsvärld. Det är ett annat drama som utspelar sig på Fittja IP, Bollmoravallen och Zinkensdamms IP. Där finns den själ, det hjärta och det oegennyttiga engagemang som gått förlorat ur den moderna toppfotbollen. En helt annan fotbollsvärld, med såriga knän, skratt, gråt, ilska och oerhört mycket glädje. Kamratskap och lojalitet inom det egna laget i ett samhälle där det mesta ersatts av sylvassa armbågar och en allt-ljus-påmig-mentalitet.

Denna del av fotbollen är en av de spridda rester som finns kvar av den gamla folkrörelsementaliteten. I denna värld finns inga Zlatan, Nesta eller Schevtjenko, annat än i drömmarna om att i övre tonåren kanske få tillhöra den absoluta fotbollsadeln. Stockholmsfotbollen, ett av de största enskilda distrikten, får tjäna som exempel. När Stockholms fotbollsforbund bildades 1917 registrerade sig totalt 49 seniorlag. År 2006 är antalet ungdomslag som är indragna i Sankt Erikscupen, själva navet inom Stockholms ungdomsfotboll, uppe i över 4 000. Totalt beräknas omkring 30 000 matcher genomföras under en säsong. 65 000 tjejer och killar mellan åtta och 18 år ingår i dessa fotbollslag. Räknan man minst två ledare på varje lag är ytterliggare 8 000 personer indragna in denna megatillställ-

ning helt bortom strålkastarna. Sedan tillkommer en domare per match, och ett oräkneligt antal föräldrar som hjälper till på alla möjliga och omöjliga sätt genom att till exempel köra till och från matcher. Sammantaget är det ingen överdriven gissning att omkring 150 000 personer är på ett eller annat sätt indragna i ungdomsfotbollen i Stockholmsområdet. Man kan fråga sig om någon annan folkrörelse kommer ens i närheten av dessa siffror, och av detta engagemang. 4 000 lag organiserade i klubbar kräver dessutom en omfattande administration för att det hela ska fungera. Engagemanget från föräldrar och ledare sker till absolut övervägande delen frivilligt och helt utan ersättning. Börjar man med att spela organiserad fotboll i lag i åttaårsåldern har man ofta börjat spela fotboll tidigare. Vissa föreningar, som en av dem jag efter över tio år i "branschen" har relativt god insyn i, har något som går under namnet fotbollsskola. En aktivitet som vanligtvis äger rum i två entimmarsspass varje vecka. Möjlighet att vara med i fotbollsskolan har man när man fyllt fem år. Det innebär en treårsperiod fram till att barnet i fråga fyller åtta år, under vilken barnen har möjlighet att leka fotboll under vuxnas ledars ledning. Syftet från respektive förening är givetvis att öka den egna rekryteringen och förhoppningsvis få fram spelare som vill fortsätta i föreningen fast i mer organiserade former. För

att få fortsätta och bli med i ett lag gäller ändå en grundförutsättning; att det finns ledare. Den förening där jag är verksam i har som uttalad policy att "finns det inga ledare så blir det ingen lag". Så i allmänhet är det ånyo föräldrarna som får ta på sig tränar-, lagledar- och kassörsrollen för att det skall bli en fortsättning. Åtskilliga föräldrar slussas in i ungdomsfotbollen på detta sätt och många utvecklas till dugliga idrottsledare. Rekryteringsunderlaget ligger i allmänhet i närområdet. Mun- mot munmetod fungerar i de flesta fall utmärkt för att få med barnen i verksamheten. Avgifterna är låga. Medlemsavgifterna till respektive förening brukar pendla mellan 300 och 400 från åttaårsåldern och ligger vid 18 års ålder runt 1 000 kronor per år. För denna summa får man matchdräkter, en fotboll, träningstider och avgiften till Sankt Erikscupen betald. Domaravgifter, träningsoveraller, deltagande i andra turneringar, fotbollsläger och andra kringaktiviteter finansieras via en lagkassa som byggs upp genom en extraavgift från respektive förälder.

De relativt låga avgifterna gör därför fotbollen till en idrott som har ett mycket bredare rekryteringsunderlag än exempelvis ishockeyn. Det är en av förklaringarna till att andelen ungdomar med invandrarbakgrund som spelar klubbfotboll är hela 47 procent. Motsvarande andel inom ishockeyn är 7 procent. Att fotbollen är

bild: Peter Belfrage

”billig” ökar givetvis dess attraktionskraft för låginkomsttagarföräldrar. Förutsättningarna gör att fotbollen skulle kunna vara rena Sörgårdsidyllen. Verkligheten är som vanligt betydligt kallare.

ELIT KONTRA BREDD

Den svenska fotbollsmodellen påstår sig traditionellt ha ”utan bredd ingen elit” och ”utan elit ingen bredd” som ledstjärnor. Det ena skall skapa förutsättningar för det andra. En slags blandekonomisk fotbollsmodell där den ena delen, barn- och ungdomsidrotten, är ”socialiserade”, medan eliten är helt utlämnad till marknadskrafterna. Men här finns ett annat element som tidigt gör sig påmint. På samma sätt som att alla inte kan spela fiol i en symfoniorkester, så har barn olika förutsättningar att bli bra fotbollsspelare. Utan att ge sig in på resonemang om vad som är medfödd talang eller ej, kan man konstatera att fallenhet för att spela fotboll är olika. En rad olika saker spelar in: träningsvilja, spelförståelse, teknik, snabbhet, förmåga att anpassas i det kollektiv som utgör fotbollslaget. Mycket kan förvisso tränas upp, men inte allt. Många kan bli en Håkan Mild, men ytterst få en Ronaldinho. Vissa föreningar – i Stockholm är Hammarby, Djurgården, AIK och Brommapojkarna de tydligaste exemplen – renodlar detta.

Lagledarna sätter snabbt ihop spelarna i särskilda elitlag. Här är det prestation och resultat som räknas. Barnet som började spela i åttaårsåldern ses som en långsiktig investering, som på sikt skall ge utdelning av elitspelare till den egna föreningen eller sköna slantar till klubben vid försäljning utomlands. Eftersom det ofta är föräldrar som är ledare, är det inte svårt att räkna ut vilken konflikt som finns inbyggd i detta urvalssystem eftersom de flesta föräldrar har som vana eller ovana ett se det egna skottet på familjeträdet som något alldeles extra. Antalet konflikter när spelarna skall rangordnas i olika lag är otaliga. I allmänhet har föräldrarna endast två förhållningssätt till den egna dottern eller sonen. Antingen att ställa kraven så högt att det inte finns en rimlig chans att leva upp till dem, eller inte ställa några krav alls på det egna barnet – men väl på andras. Ett annat problem med gallringen är att det inte tar hänsyn till att människor, och i synnerhet barn, utvecklas i olika takt. Det vill säga att den som var en medelmåttig ankunge på fotbollsplanen vid elva års ålder inte sällan kan bli en vacker svan vid fyllda sexton. Men då har hon eller han troligtvis redan tröttnat på vägen och lagt av. Trots nämnda klubbars elitsatsning vid unga år är det statistiskt underbyggt att knappt någon når den yttersta eliten. Hammarby, med sin konsekventa elitsatsning, fick under i stort sett hela nittioalet inte fram en enda egen produkt till sitt allsvenska lag.

Brommapojkarna, som idag har runt 200 barn- och ungdomslag, var kanske den förening i Stockholmsområdet som drev elitsatsningen

EN ARTIKEL AV KJELL PETERSSON

Artikelförfattaren är journalist på veckotidningen Internationalen och sedan många år en portalfigur inom Socialistiska partiet.

bild: anonym FC Paulisupporter

hårdast. Men dessbättre har föreningen på senare år tänkt om. Visserligen har man fortfarande elitlag, men alla som vill spela får fortsätta. Ingen behöver längre känna sig slängd på sophögen vid tolv års ålder. Den eviga frågeställningen ”elit eller bredd”? kan besvaras med ”elit och bredd”. Men då är det nödvändigt av att dra i handbromsen, och låta elitinriktningen av lagen dröja till femton- och sextonårsåldern. I den åldern har barnen blivit tonåringar och ofta fått så många andra intressen att de som verkligen vill satsa på fotbollen (och en träningsmängd som uppgår till fyra-fem dagar i veckan i stort sett året runt och dessutom ett otal antal matcher) ger sig mer eller mindre självt.

POLITIKERKLAFS

Stockholmsfotbollens ungdomsverksamhet bärs alltså upp av otal ideellt arbetande ledare och föräldrar. Med viss regelbundenhet brukar politikererna göra utspel om nya meganläggningar. Den ekonomiska vidlyftighet som präglade bygget av Globen under åttiotalets spekulationskarusell har förträngts. Nya jättearenor debatteras. Ett gigantiskt stadion med plats för 60 000 ingår i Annika Billströms planer. En sådan är efterfrågad av ingen, utom Billström själv och byggnadsindustrins lobbyister som via kommunens skatte-

pengar ska garanteras vinster för en anläggning som merparten av kommunens innevånare inte kommer att ha råd att betala entrébiljetten till.

Samtidigt som dessa planer debatteras brottas bredd- och ungdomsfotbollen i Stockholm med ett gigantiskt problem; tillgången till tränings- och spelyta. Detta är nu så trängande att många redan tvingas, och kommer att tvingas, säga nej till barn som vill pröva på att spela fotboll. Helt uppenbart är att det från politikerhåll är en sak att prata om det viktiga i att ge barn och ungdomar en fosterande och bra fritid, en helt annan sak att skapa möjligheter för det. Planfrågan har stötts i blötts i Stockholm under många år.

Ingenting händer. ■

I IRAKKRIGETS SVALLVÅGOR

– Mellanöstern en mångfald av kriser

Napoleon fällde en gång uttrycket att ”man kan använda bajonetter till allt utom att sitta på dem”. Om något är också detta talande för den amerikanska närvaron i Irak. Trots en militär övermakt av det mest överlägsna slag dras man allt djupare in i ett krig som aldrig kan vinnas. Irakkriget kan också i sin förlängning få fatala effekter i hela regionen för USA. I nedanstående artikel tecknar David Finkel bilden av en process med många framtida frågetecken.

Katastrofen och slakten under ockupationen av Irak är själva navet för den kris som nu sprider sig i regionen – till Iran, Afghanistan och Indien-Pakistan, och speciellt till Israel-Palestina – med vidsträckta konsekvenser.

Den omedelbara frågan är om Bush-administrationens militära äventyrspolitik gentemot Iran kan komma att driva Mellanöstern och hela världen mot en katastrof av oförutsägbara dimensioner. Långsiktigt konfronteras varje strategi för global överhöghet – det vill säga

rande regerings- och upprorsenheter.

Men diskussionen i USA om huruvida Irakkonflikten utvecklats till ett inbördeskrig handlar mindre om irakisk politik än om den egna. Den inhemska diskussionen om Irak har ett verklighetsfrämmande drag över sig. Medan Bush och Cheney kungör sin ”strategi för seger” är det knappast någon i den amerikanska eliten eller i befolkningen överhuvudtaget som tror dem. Även bland republikaner är Donald Rumsfelds öppna försvarare lika sällsynta som elfenbenshackspetten. Om man läser mellan

Ishaqimassakern, mars 2006

imperialism – med ett antal djupa motsättningar, oavsett vilken fraktion av den härskande klassen som innehar den politiska makten i Washington. Dessa imperialistiska motsättningar är också den bakomliggande orsaken till USA:s utveckling på hemmaplan i riktning mot en polisstat och – för den delen också – att frågan om ”illegal invandring” blivit en så enormt het inrikesfråga.

Irak rör sig i riktning mot ett fullständigt sönderfall. Landet är idag praktiskt taget uppstyckat i stam- och klanlojaliteter, vilket är än värre än ett inbördeskrig med klart definierade politiska kontrahenter. Människor tar, mestadels mot sin vilja, sin tillflykt till den religiösa eller etniska ”identiteten” för att söka skydd mot rivalise-

raderna tycks debatten kretsa kring om och när det som kommentatorerna redan vet skall sägas i klarspråk – USA har förlorat kriget i Irak.

VIETNAM GÅR IGEN

Tveksamheten att medge nederlaget bottnar främst i att såväl de konservativa som liberalerna är svaret skyldigt om vad som ska komma härnäst – i Irak och på hemmaplan. Bushadministrationens outtalade politiska försvar är följande: Att öppet tillstå att ”Irak befinner sig i ett inbördeskrig” är att medge krigets misslyckande och att trupperna borde tas hem. Dessutom – mot bakgrund av fiaskot runt orkanen Katrina, budgetunderskottet och det illegala inhemska spionerandet – är det en antydning om att hela administ-

rationen är en katastrof och att dess ledande företrädare borde få avsked på grått papper – i första vändan Bush, Cheney och Rumsfeld. Det är dock konsekvenser som det amerikanska politiska etablissemanget inte klarar av att hantera.

Vad är sanningen bakom de täta avslöjandena om hur USA:s militära styrkor dödat civila? Det är inte frågan om isolerade företeelser. Varje vecka får vi nu höra talas om familjer som slaktats av amerikansk trupp i sina hem, om massaker i en moské eller om vilt skjutande i alla riktningar som svar på en vägbomb. Till viss del är det bara ett uttryck för en naturlig rädsla hos soldater under attack som inte kan särskilja rebeller från civila. Men det är också en varningssignal – precis som i Vietnam under 1960-talet – om att andan av disciplin och ”rationellt” kalkylerande ersatts av den hämndlust som soldater känner när de upplever att de utkämpar ett krig som de aldrig kan vinna, eller ens kan förstå vad det skulle betyda att ”vinna”.

Det här är skrämmande nog, men det ser ut att bli än värre. Det tog sin början med Afghanistan 2001. Delar av Afghanistan ”stabiliserades” aldrig efter invasionen eftersom Bushadministrationen var upptaget med att mobilisera resurser för invasionen av Irak. En reorganiserad talibansk rebellrörelse i södra Afghanistan kommer att binda upp NATO:s insatsstyrka i årtal framöver. Mot bakgrund av att de talibanska styrkorna åtnjuter stöd inom den pakistanska säkerhetstjänsten kommer detta även att förvärra den permanenta politiska krisen i Pakistan.

Därtill har Bush också undertecknat en överenskommelse med den indiska regeringen, som möjliggör för den att fortsätta sitt kärnvapenprogram utan några inspektioner och med till-

gång till amerikansk kärnteknologi. Syftet är att vinna Indiens stöd i Washingtons kampanj mot ”det iranska kärnvapenhotet” – en hypotetisk risk som åtminstone är ett decennium bort i tiden, medan den mest konkreta och omedelbara hotet om en nukleär kraftmätning är det mellan de två faktiskt existerande kärnvapenmakterna i området, Indien och Pakistan. Syftet är också att förekomma ett indiskt närmande till Kina.

EN ARTIKEL AV DAVID FINKEL

Artikelförfattaren är en av Against the Currents redaktörer. Han arbetar också aktivt till stöd för palestiniernas rättigheter.

IRAN NÄSTA?

Som om detta inte vore nog har Bush-administrationen tydliggjort sitt hot att bomba Iran. Vi vet också att krafter inom denna administration, och då inte generalerna som inser vansinnet i det hela, förespråkar att taktiska kärnvapen sätts in mot mål i Iran.

Det är inte enbart Cheney och FN-ambassadören Boltons upprepade mantra, att ”vi inte utesluter någonting”, som ger en tydlig fingervisning om att avsikten är att gå i krig. Det handlar också om Rumsfelds anklagelser om att det är Iran som tillhandahåller material till de vägbomber som dödar amerikanska soldater i Irak. Det är meningen att vi ska tro att ingenting av dessa explosiva ämnen fanns tillgängliga i de vapenfabriker som plundrades efter ”befrielsen”, under det att ockupanten underlät att bevaka dem.

Men denna groteska anklagelse ger USA en förevändning till att attackera Iran militärt, åberopande att det är en akt av självförsvar, utan att detta legitimerats av FN.

Den iranska regimen – med dess fraktionella stridigheter – är djupt involverat i Iraks ”inre affärer” – från shiamiliser, till politiska partier och kanske också genom stöd till vissa upprorsgrupperingar. Obeaktat Irans interna konflikter; hur skulle någon regim kunnat undgå att ”blanda sig i” utvecklingen i ett grannland, som dessutom intill nyligen sågs likt en dödlig fiende, som befinner sig på gränsen till sönderfall under utländsk ockupation?

Den iranska regimens förstaval sedan 2003 har varit att samarbeta med den Store Satan för att en halvteokratisk shiakontrollerad regering i Irak ska kunna etableras. Men ockupantens

avsikt är att nyttja det ”befriade” Irak som en språngbräda för att krossa den iranska regimen. Mot bakgrund av USA:s alla misstag och övergrepp i Irak känns det dock mer passande att kalla det för en språngbräda ner i kvicksanden.

Sannolikheten till krig med Iran inom en nära framtid förblir dock låg, åtminstone innan kongressvalet i november. Bushfraktionens politiska överlevnadskänsla gör att de tänker sig för mer än en gång, tvekan inför ett framtidsscenario där oljepriset kan komma att stiga till 100 dollar per fat och bensinpriset till 5 dollar per gallon (3,88 liter). Presidentens politiska bas är smalare än vad den var just före 9/11 och förtroendet för honom hos den amerikanska eliten har aldrig varit så svagt.

DEMOKRATISKT MEDSPELERI

Dessutom har Bushs relation till Ryssland, som löpte i positiva banor under Irakkrigets förspel (trots att Moskva motsatte sig invasionen), också blivit något frostigare. Inte desto mindre har USA varit oväntat framgångsrikt i att vinna stöd bland de europeiska länderna för sin anti-Iran kampanj. Frågan är om de europeiska regeringarna helt enkelt bara vill underordna sig det amerikanska ledarskapet eller om de tror att de genom sina politiska förhandlingar med Iran ska kunna förhindra ett snart tillgripande av militära medel.

Nåväl, även om den vansinniga tanken att begagna sig av taktiska kärnvapen överges, är bombning och ”regimskifte” i Iran – på kort eller lång sikt – den strategi som Bush-administrationen stakat ut. Detta faktum reser följande fråga: Mot bakgrund av det otroliga virrvarr som Bushadministrationen ställt till för sig själv och hela världen i Irak hur kan då det politiska etablissemanget i USA tillåta denna starkt komprometterade administration att styra i riktning mot ett ännu mer riskabelt fiasko?

Varför reser framför allt inte det Demokratiska Partiet, vars representanter i kongressen idkar krypskytte mot administrationens ”in-kompetenta” handläggning av det nuvarande kriget, motstånd mot ett kommande krig när det ännu finns tid att stoppa det? Varför, efter att de medgivet att de fördes bakom ljuset av de falska förespeglningarna om irakiska massförstörelsevapnen, skulle då dessa dumbommar – inkluderande de flesta liberala politiker och tidningsfolk bland dem – acceptera eller till och med understödja de bedrägliga förevändningarna för en attack mot Iran?

Dels handlar det om ren och skär politisk feg-

het, en rädsla att bli anklagade för förräderi – att ”svika” saken i en tid av krig – av högerflygelns mer högljudda företrädare. Men på ett djupare plan är det två faktorer som har avgörande betydelse. För det första handlar det om att lejonparten av oppositionen faktiskt stödjer administrationens krigsmål i Irak, men vill se att man försöker uppfylla dem på ett mer ”kompetent” sätt (fråga inte hur). Särskilt bottenar det hela i en samsyn om att krossa alla försök från oljerika länders sida – som exempelvis Iran – att föra en självständig politik.

För det andra, oavsett deras antipatier för Bushadministrationen, så hyser dessa motståndare inom eliten större fruktan för ett nederlag för USA som den dominerande imperialistmak-

ten än strävan efter att administrationen ska tvingas att avgå. Endast om det skulle finnas ett starkt tryck från en massrörelse – med hot om mer grundläggande förändringar – skulle de agera på ett annat sätt. Tyvärr har inte antikrigsrörelsen än så länge förmått att utvecklas till en kraft av det slaget.

SIONISTISK APARTHEID

Under senare år har en hel del spekulation fokuserats på om Israel kommer att delta, och kanske även gå i spetsen för, en militär attack mot Iran. Utgången av det israeliska valet ser dock inte ut att leda i den riktningen. Det största partiet, det nyligen grundade Kadima, fick färre platser än väntat. Dess ordförande, Ehud Olmert, har varken den militära prestige eller samma storstilade ambitioner som sin föregångare Ariel Sharon. Labourpartiet, som länge gått kräftgång, har med en socialdemokratisk positionering fått lite grann av en nytändning under sin nye ledare, den marockanfödde fackföreningsmannen Amir Peretz. Det är ett kvitto på vilka potentialer det finns i Israel för en återuppväckt klasspolitik. Väljarkåren visade också om ingenting annat att den önskar sig en period av lugn för att kunna ta itu med landets förödande sociala kris.

En politik som kan se ut som ”fred och lugn” för inåtblickande israeliska väljare är dock kaos och katastrof för palestinierna i de ockuperade områdena. Innehållet i Olmerts program för en ”ensidig lösning” och ”fastställda slutgiltiga gränser från 2010”, som i USA backas upp av såväl Bushadministrationen som demokraterna, är i praktiken definierad med den så kallade ”säkerhetsbarriären”. Denna mur styckar upp Västbanken i kantoner, åtskiljer byar från deras

drar sig den israeliska staten mot en lösning av apartheidsnitt – med de tidigare Sydafrikanska Bantustans som förebild. Det är inte bara oanständigt utan också ett recept för permanent konflikt, med tanke på att även de mest underdåniga pro-amerikanska diktaturerna i Arabvärlden kommer att – mot bakgrund av stämningarna hos den egna befolkningen – ha svårt att acceptera det.

För Israels 1,5 miljoner arabiska medborgare betyder framväxten av Avigdor Liebermans fascistiska parti ”Israel vårt hemland” som det tredje största minst av allt ”fred och lugn”. Lieberman vill beröva araberna deras israeliska medborgarskap och omvandla de regioner de lever i till palestinska Bantustans. I gengäld ska Israel annektera bosättningar på de ockuperade områdena.

Denna extrema ”demografiska lösning” är inte – på grund av det internationella politiska läget (och för att traditionella sionister knappast är villiga att offra Galileen) – aktuell. Men den är betecknande för det permanenta hot som de israeliska araberna – ibland gående under benämningen ”1948 palestinier” – lever under; att en tydlig judisk befolkningsmajoritet till varje pris ska bibehållas. Det står också i samklang med den sjuka logiken i att stadfästa ”fred och slutgiltiga gränser” genom att annektera så stora delar av Västbanken som den judiska staten anser sig kunna integrera. Denna annekteringspolitik har också ett nästintill totalt stöd i den judiska väljarkåren.

Israel försvarar naturligtvis ”den ensidiga lösningen” med att ”det inte finns någon palestinsk partner att förhandla med”. I klartext bottnar det i att den palestinske presidenten Mahmoud

upp bakom Israel genom att bryta flödet av pengar och isolera den palestinska myndigheten i ett försök att svälta det palestinska folket till underkastelse.

IMPERIEKAOS

Sammantaget har imperiets ”ärofyllda” erövring av Irak förvandlats till en imperiets egna självmordsbomb, som sätter såväl regionen som invadören i brand. Nu hotar cirkeln av kaos att sluta sig. Palestinierna kan inte acceptera USA och Israels krav att de ska kapitulera inför ett apartheidstyre. Av ren överlevnadsdrift måste de se sig om efter allierade. Det är säkerligen inte heller så att EU ämnar trotsa USA och ersätta den livlina som USA och Israel skurit av.

Förmoda nu att den iranska regimen, som den lovat, går in med ekonomiskt bistånd – för Iran behöver också allierade, mot bakgrund av det imperialistiska hot som regimen konfronteras med. Att skydda palestinierna från svält skulle utan tvekan bekräfta Condoleezza Rices kungörelse att ”Iran är centralbanken för internationell terrorism” – som om något land förutom USA skulle kunna aspirera på den titeln.

Kan iransk hjälp till den palestinska myndigheten driva Israel till att förena sig med USA i en attack mot Iran? Skulle detta i sin tur kunna leda till ett återupptagande av det iranstödda Hezbollahs krig mot Israel? Vad skulle detta kunna betyda för den bräckliga libanesiska staten och samhället? Och vad skulle det kunna få för effekter på Syrien?

Värsta tänkbara scenariot är inte oundvikligt. Men fortare än vad någon kan vara tillfreds med kan en storm av nya katastrofer fläta samman den mångfald av kriser som

jordbruksmark och isolerar ockuperade områden från Jerusalem. Den beseglar möjligheten att bygga någon form av reellt självständig palestinsk stat.

I namn av ”tvåstatslösning” och att ”bibehålla Israels judiska och demokratiska karaktär”

Abbas inte hörsammat Israels krav om att sätta igång ett inbördeskrig mot den islamiska rörelsen och att befolkningen i Gaza, Västbanken och östra Jerusalem genom sitt stöd till Hamas vägrat att rösta för fördrivning. När den nya Hamasmyndigheten väl installerat sig slöt USA

USA-imperialismen skärpt i sina försök att ”omvandla Mellanöstern”.

Översättning: Anders Karlsson
Från Against the Current nummer 122,
maj-juni 2006

Stöd **röda rummet**
Postgiro 13 04 07 - 0

Polisiära paradoxer

Stormningen av Schillerska, omringningen av Hvitfeldtska, Avenykravaller och en skjuten demonstrant. Polisens agerande under Göteborgshändelserna 2001 har diskuterats mycket. Nu finns också en doktorsavhandling som granskat detta. En av de ledande aktivisterna under de dramatiska dagarna, Anders Svensson, har läst den.

Doktorsavhandlingen *Lag eller ordning* handlar om hur samhället och dess våldsapparat, polisen, hanterar sociala rörelser och deras protester på gatorna. Mikael Oskarsson, som själv är polis, gör detta utifrån en fallstudie av Göteborg 2001 där han sätter in händelserna i ett större perspektiv. Titeln på boken, "Lag eller ordning" är i förstone förbryllande.

Normalt säger vi ju lag och ordning?

Mikael Oskarsson vill visa på att det kan finnas ett motsatsförhållande mellan lag och ordning när det gäller samhällets hantering av sociala protester. Strävar samhället efter att upprätthålla lagen till varje pris kan det skapa oordning och strävar man efter att upprätthålla ordningen kan detta innebära att man frångår lagen.

De frågeställningar som författaren vill belysa är följande:

- Ordning kontra rättigheter.
- Hur garantera överenskommelser mellan olika sociala aktörer?
- Polisens medverkan/motverkan till att göra rättigheter (kollektiva nyttigheter) tillgängliga. De här frågeställningarna lyfter fram ytterligare en motsättning. För att kunna garantera medborgarnas rättigheter i form av mötesfrihet, demonstrationsfrihet med mera måste kanske samhället acceptera vissa ordningsstörningar. Även på detta sätt kan lag och ordning komma i konflikt med varandra.

För att beskriva sociala rörelsernas möjlighet att påverka och förändra använder sig Oskarsson av begreppet "politisk tillfällighetskultur" för att ringa in en rad formella och informella strukturer som sätter ramarna för sociala, rörelser och deras möjligheter att påverka. Han riktar med hjälp av detta begrepp sökarmot de mekanismer och processer som direkt påverkar polisens hantering av sociala protester och hänvisar till forskning som visar polisens och protestgruppers ömsesidiga påverkan på varandra. Det är exempelvis tydligt att olika protestgruppers taktik och planering inför Världsbankens möte i Prag hösten 2000 kom att påverka polisens planering inför Göteborg och att polisens övergrepp vid demonstrationen vid Ekofin-mötet i Malmö i mars 2001 påverkade nätverkens planering inför Göteborgsdemonstrationerna.

Utifrån en analys av händelserna vid EU-toppmötet i Göteborg försöker sedan Mikael Oskarsson svara på de frågeställningar han ställt upp. För att kunna göra detta sätter han in händelserna i ett historiskt perspektiv med Göteborg som en del i en större protestvåg (perioder av mobilisering) som berör hela världen. Göteborg blir en länk i en internationell kedja av protester som börjar med WTO:s möte i Seattle år 1999 och som i författarens skildring avslutas med Genua hösten 2001. Han visar att samhällets och polisens hantering av dessa toppmötesprotester inte är en nationell angelägenhet utan en internationell sådan, vilket begränsar de lokala polismyndigheternas möjligheter att agera. Polisledningen i Göteborg studerade flera andra toppmötesprotester och tog intryck av polisens agerande vid dessa.

Mikael Oskarsson, *Lag eller ordning? Polisens hantering av EU-toppmötet i Göteborg 2001*, Jure Förlag 2005.

Speciellt tycks mötet och protesterna i Amsterdam 1997 haft betydelse för förberedelserna.

Oskarssons avhandling visar också att även Sverige har haft en lång rad av sociala protester på gatorna, oftast relativt små i jämförelse med andra länders. Han tar upp modskravaller, Almstriden i Stockholm och husockupationsrörelsen under sent 80-tal -tidigt 90-tal, liksom de lokala protesterna i Göteborg som Kungstorgsockupationen och kravallerna på Avenyn 1993. Vidare pekar han på hur danska husockupationsrörelsen och den svenska antirasiströrelsen samverkar vid utvecklandet av metoder under 90-talet. Samtidigt tycks den svenska polisen inte ha lärt sig något av den danska polisens utveckling under samma tid. Efter oroligheter i Köpenhamn 1993 där danska poliser sköt över 100 skott och skadade flera personer förändrades nämligen den danska polisens agerande i förhållande till sociala protester. Erfarenheter som den svenska polisen inte alls tog till sig, enligt Oskarsson.

Boken beskriver också de olika sociala rörelser och organisationer som verkade i Göteborg med hjälp av teorier om "regnbågsallianser" och olika typer av "dramer". Det framgår också ganska klart att polisen uppfattningar om olika nätverk styrdes av förutfattade meningar och hotbilder som formulerats utifrån dessa, samt en oförståelse inför icke-hierarkiska organisationer. Polisen samarbetade lättast med den organisation som har det mest hierarkiska funktionssättet. Mikael Oskarsson drar här slutsatsen att det berodde på att det var dessa var grupper som polisen tidigare hade erfarenheter av. Detta förefaller lite förenklat och jag miss-

tänker snarast att det var organisationernas hierarkiska karaktär som var det avgörande.

Beskrivningarna av polisens hantering av de sociala protesterna i Göteborg är klockrena. Polisens våldsmonopol gör redan från början att överenskommelser mellan de olika parterna i stort sett omöjliggörs på grund av de ojämlika maktförhållandena. Genom sitt agerande förvärrar polisen situationen och människor kan inte garantera sina rättigheter. Endast i samband med de tre stora demonstrationerna lyckas samhället och dess våldsapparat garantera aktivisters rättigheter. I detta perspektiv går ordning före lag.

Samtidigt försöker polisen upprätthålla de lagar som förhindrar sociala rörelser att verka och påverka. Oskarsson visar på ett övertygande sätt hur polisen genom detta sitt agerande skapar mer oordning i sin strävan att upprätthålla lagen och att man därför misslyckas med att garantera de protesterande sina rättigheter i form av mötesfrihet och annat.

Polisen visar sig vara den aktör som i stor utsträckning avgör hur de olika händelseförloppen utvecklas: Det framgår klart hur polisens insats mot Hvitfeldtska skapar mer problem och hur det är polisens ingripande mot Antikapitalismarschen som utlöser Avenykravallerna. Det är polisen som genom sitt agerande skapar den situation som leder till skottlossning och det framgår klart hur polisen medvetet lägger undan alla bevis och indicier som pekar på att det inte fanns någon anledning att göra en insats mot Schillerska. I själva verket framstår polisens aktion mot Schillerska enbart som en ren hämnd.

Polisens och samhällets agerande i Göteborg under EU-toppmötet framstår i Mikael Oskarssons bok som inget annat än ett stort fiasko. De enda som kan vara nöjda verkar vara USA:s president och hans säkerhetstjänster. Bush stöddes inte under hela mötet. Och dessa bryr sig knappast om vilka konsekvenser det hela fick för det politiska livet i Sverige och Europa. Den svenska polisen har för sin del inte klarat av att garantera tillgången till rättigheter. Inte heller lyckades samhället eller polisen hitta något sätt att garantera ömsesidiga överenskommelser. Motsättningen mellan ordning och rättigheter kunde alltså inte lösas på ett tillfredställande sätt. På det sättet bekräftar Mikael Oskarssons bok det som tidigare först fram av främst den statliga Göteborgskommittén.

Att det är en polis som skrivit boken gör den bara än mer intressant om än lite torr i vissa avsnitt. Men detta får väl också anses bero på att det är en doktorsavhandling och ingen populärvetenskaplig bok.

Anders Svensson

röda rummet

är socialistiska partiets kvartalstidskrift (tidskriften hette 1969–1996 fjärde internationalen).

Utkommer med fyra nummer per år. Nummer 31 sedan starten 1997 (nummer 142 sedan 1969).

För innehållet i artiklarna ansvarar respektive författare.

I redaktionen för detta nummer: Peter Belfrage, Daniel Brandell, Anders Karlsson, Per-Olof Larsson, Björn Rönnblad och Ingemar Sandström

Ansvarig utgivare: Björn Rönnblad

Omslagsbild: Björn Rönnblad

Grafisk form: Joakim Svensson

Teckningar: Ee Ping Yeoh

Post till redaktionen: Box 7043, 402 31 Göteborg

E-post: rodarummet@hotmail.com

Prenumeration: 80 kronor för fyra nummer

Postgiro: röda rummet 13 04 07-0

Hemsida: <http://www.rodarummet.org>

Tryck: Tabloidtryck i Norden 2005

Gjord på Tidskriftsverkstaden, Göteborg.

ISSN: 1403-3844

I Palestina har jag aldrig varit.

Men jag lever också där, dagligen,
i allt som når mig därifrån:
Ingen plats på jorden är så väldig, kastar
skuggor
så långt in över Europa, ända hit upp
där istidsdjuren ännu vandrar över hyggena
och över Atlanten bort till ett köpcentrum
i Oklahama, tidigt, innan
det öppnat, där bevakningskamerorna
visar tomma filmer
från ockuperad mark inomhus:

Palestina flyter ut över världen,
Palestina strömmar
genom concertinatråden, förbi vägspärrarna,
Palestina gör världen egendomligt röd,
ökenröd, i solnedgången, när
människor på mitt förortstorg blir skarpa
silhuetter
liksom i skenet från himlens häftigt
brinnande olja
och dessa bortvända ansikten
skulle kunna föda religioner
och gör det också:

Palestina översvämmar världen,
dess befolkningar, dess toppmöten,
Palestina svävar över vattnen
när radion slås på i köken på morgnarna.

Palestina, i allt som är bekymrat...
I allt som är utvägslöst.
I allt, ett Palestina...

I Vita Huset: Palestina.
I vargen som jagas till döds: Palestina,
men också varghataren kallar sig
"palestinier".

Bakom det mörka glaset i statsministerns
limousin: Palestina.
I Sadr-staden: Palestina.
Palestina når alla, allt.

Och Israel krymper
och är litet, når oss bara
i det smattrande
dånnet från en attackhelikopter.

*

När jag första gången hörde
om den mur som Israel nu bygger
trodde jag inte det var sant.
I vår tid byggs inte sådana murar.

Den sortens murar hör
till andra, mörkare tider.
Men vi lever i dessa mörkare tider.
Staten Israel bygger alltså en mur mot det
Palestina
som hotar att översvämma världen.
Och världen har uppenbarligen
gett staten Israel den uppgiften:
att bygga taggtråden kring
det expanderande palestinska imperiet.

Problemet är bara att de
som bygger muren inte ser
att Palestina däms upp ännu mer
och ännu mer översvämmas världen
ju högre och ju längre de bygger muren:

Israel innesluter sig självt.
Israel är en självmordsbombare
med muren runt midjan.
Och Palestina sköljer bort Israel.

Så om Palestina är globalt
hur skulle då den mur se ut
som stänger det inne?

Palestina översvämmar världen.
Israel krymper.

Palestina översvämmar världen.

Göran Greider